

**Київський національний торговельно-економічний університет**  
**Кафедра міжнародного приватного, комерційного та цивільного права**

**ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА**

на тему:

**ДОГОВІР ЯК РЕГУЛЯТОР СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН**  
**МІЖ ПОДРУЖЖЯМ**

Студентки 2 курсу, 7 м групи,  
Спеціальності 081 «Право»,  
спеціалізації

«Цивільне право і процес»

Науковий керівник

к.ю.н.

Гарант освітньої програми

д.ю.н.

Пономаренко Анастасії

Віталіївни

Муляр Мирослава

Сергіївна

Примак Володимир

Дмитрович

**Київ-2021**

**ЗМІСТ**

<b>ВСТУП</b> .....	3
<b>РОЗДІЛ 1. ГЕНЕЗА ТА РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД</b> .....	7
1.1. Становлення інституту шлюбного договору на теренах України.....	7
1.2. Шлюбний договір, як регулятор сімейних відносин подружжя у законодавстві зарубіжних країн.....	13
1.3. Шлюбний договір в Україні та США: порівняльні аспекти.....	18
<b>РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ</b> .....	24
2.1. Поняття та правова природа шлюбного договору.....	24
2.2. Форма та зміст шлюбного договору.....	31
<b>РОЗДІЛ 3. ПОРЯДОК УКЛАДЕННЯ, ЗМІНИ ТА ПРИПИНЕННЯ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ</b> .....	40
3.1. Порядок та особливості укладення шлюбного договору.....	40
3.2. Порядок внесення змін до шлюбного договору.....	45
3.3. Розірвання та визнання недійсним шлюбного договору.....	49
<b>ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ</b> .....	55
<b>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ</b> .....	59

## ВСТУП

**Актуальність теми дослідження.** Слід відзначити, що сімейні правовідносини в Україні є досить динамічними за своєю природою. Постійно виникають нові питання і проблеми щодо майнових і немайнових відносин подружжя, які потребують нормативного врегулювання.

Інститут шлюбного договору з'явився в Україні в 1992 році і мав на меті полегшити процес поділу майна подружжя, визначити майнові обов'язки чоловіка і дружини. Сторони в договорі вільні у виборі правового режиму спільно нажитого майна і можуть відступити від презумпції спільності майна подружжя. Однак слід ураховувати, що укладення шлюбного договору не є беззаперечним способом захисту особистого майна і уникнення майнових спорів, адже його можна розірвати чи оспорити в судовому порядку.

Крім того, аналіз статистичних даних щодо кількості укладених шлюбних договорів в Україні показав, що вони використовуються доволі рідко - лише 10% осіб, що вступають у шлюб, укладають шлюбний договір. Якщо у Європі кожна третя шлюбна пара укладає шлюбний договір, а в США - кожна друга пара, то в Україні за рік не більше 300 сімей підписують шлюбний договір. Як показує практика, шлюбний договір у нашій країні укладають здебільшого жителі мегаполісів, а саме підприємці, політики, актори, співаки [53, с. 80].

Враховуючи вищевикладене, виникає потреба у зміні ставлення суспільства до інституту шлюбного договору, а також в опрацюванні актуальних питань, не вирішених на сьогодні, про правову природу та сутність даного поняття, про особливості процесу розірвання та визнання недійсними шлюбних договорів та ін.

Окремі аспекти досліджуваної теми розглядали у своїх працях такі дослідники: М. І. Байрачна [12-13], О.М. Бирилюк [15], В.А. Ватрас [16] Ю. Ю. Горобченко [19], А.Б. Гриняк [20], Л. М. Дорошенко [21], К.А.

Казарян [28-29], Липець [35], О.С. Олійник [41-42], З. В. Ромовська [49-50], Г. П. Циверенко [60], С. В.Щербинін [66] та ін.

**Мета дослідження:** комплексний аналіз інституту шлюбного договору за сімейним законодавством України та зарубіжним законодавством, розроблення науково-теоретичних висновків і практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізму регулювання шлюбним договором майнових відносин подружжя.

Для досягнення поставленої мети визначено такі основні **завдання:**

- розкрити генезу інституту шлюбного договору на теренах України;
- дослідити шлюбний договір як регулятор сімейних відносин подружжя у законодавстві зарубіжних країн;
- порівняти шлюбний договір в Україні та США та окреслити спільні та відмінні аспекти:
  - дослідити поняття та правову природу шлюбного договору;
  - відзначити форму та зміст шлюбного договору;
  - окреслити порядок та особливості укладення шлюбного договору;
  - проаналізувати порядок внесення змін до шлюбного договору;
  - дослідити процес розірвання та визнання недійсним шлюбного договору.

**Об'єктом дослідження** є майнові відносини подружжя, що регулюються шлюбним договором.

**Предметом дослідження** у роботі є шлюбний договір як регулятор сімейних відносин між подружжям.

**Методи дослідження.** У процесі дослідження були використані сучасні положення теорії пізнання та загальнотеоретичні положення цивільного права, сімейного права та інших галузей права. У процесі дослідження використовувався як загальний діалектичний метод, так і окремі наукові методи: історичний, логіко-юридичний, системний, статистичний, аналітичний методи, метод порівняльно-правового аналізу та інші. За допомогою історичного методу в роботі проведено дослідження історичного

розвитку шлюбного договору. Логіко-юридичний і системний методи використовувалися для постановки логічно обґрунтованих висновків, а також для послідовного викладення матеріалу дослідження. Аналіз стану інституту шлюбного договору в сімейному праві України, а також аналіз законодавства інших країн світу здійснено за допомогою аналітично-статистичного методу. Порівняльно-правовий метод використовувався для співставлення чинного сімейного законодавства України з тим, що діяло раніше, а також в процесі аналізу сімейного законодавства інших країн світу та норм міжнародного права.

**Наукова новизна дослідження** випускної кваліфікаційної роботи полягає в тому, на підставі аналізу закордонного досвіду правового регулювання шлюбного договору зроблено висновок про те, що використання правової конструкції шлюбного договору дозволяє забезпечити надійних захист не тільки суто майнових, але й особистих немайнових інтересів подружжя. Також доведено раціональність запозичення досвіду зарубіжних країн щодо надання права сторонам шлюбного договору на укладення такого договору через представника за довіреністю та на укладення двох видів договорів - «дошлюбного» та «післяшлюбного».

Окремі положення випускної кваліфікаційної роботи викладено у статті «Сутність шлюбного договору», що опублікована у збірнику наукових статей «Сучасні виклики та актуальні проблеми економіки, обліку, фінансів та права». П.: Полтава: Центр фінансово-економічних наукових досліджень, 2021. С. 171-178.

**Практичне значення** одержаних результатів полягає в тому, що їх зміст у багатьох аспектах доповнює наукові знання з спадкового права. Зібраний матеріал і узагальнення можуть бути використані для підготовки наукових праць, лекційних занять та спецкурсів у закладах вищої освіти.

**Структура випускної кваліфікаційної роботи** обумовлена метою і предметом дослідження та авторським підходом до розгляду обраної теми. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, які

включають в себе вісім підрозділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 66 сторінок, із яких основна частина роботи займає 55 сторінок. Список використаних джерел складається з 70 найменувань.

## РОЗДІЛ 1

# ГЕНЕЗА ТА РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

### 1.1. Становлення інституту шлюбного договору на теренах України

Україна, переймаючи досвід правового регулювання різноманітних відносин в європейських країнах, не оминає увагою питання шлюбно-сімейних відносин. Одним із прикладів є запровадження в Україні інституту шлюбного договору. В Україні шлюбний договір на сьогодні не користується великим попитом і є малодослідженим, втім, не зважаючи на це, він має тривале підґрунтя та історичні корені.

Прийнято вважати, що інститут шлюбного договору на українських землях виник у 90-х роках. XX ст., адже в цей період стало можливо врегульовувати шлюбні відносини не лише на основі закону й шляхом укладення шлюбного договору. Але все ж, варто розглянути передумови виникнення інституту шлюбного договору на теренах України, які склались набагато раніше, оскільки історичне становлення шлюбного договору охоплює не одне століття, починаючи від перших усних домовленостей і закінчуючи письмовим договором який існує на сьогодні.

На території сучасної України до XI ст. шлюбні відносини регулювалися на рівні звичаєвого права. Вже тоді існував інститут заручин та посаг-майно подружжя, яке надавалося їм батьками або родичами. Під час заручин у договірному порядку могли бути врегульованні права та обов'язки подружжя щодо майна під час шлюбу та після його розірвання. Ці договірні записи (рядні записи) проіснували до XVIII ст. та були скасовані указом Петра I у 1702 р. Питання майна подружжя в часи Київської Русі було відображено в одній з перших правових пам'яток – Руській Правді. Жінки могли володіти окремо від чоловіка майном, яке складалося з посагу та подарунків чоловіка, що було передбачено у ст. 94. Чоловік відповідав за

борги самотійно без залучення майна дружини. Спир щодо майна вирішувався церковним судом. Окрім того, джерелом права, яким регулювалися майнові відносини у часи Київської Русі, були «Кормчі книги» та Новокамон.

Взагалі, в дохристиянській Русі існувало кілька форм шлюбу: договірний, викрадення нареченої та відкупний. Спільне життя християнського подружжя розпочиналось зі спільної участі в Євхаристії. Ті, хто бажав вступити у шлюб, приходили на євхаристичне зібрання, і з благословення єпископа, разом причащались Святих Христових Тайн. Всі присутні знали, що ці люди в цей день розпочинали нове спільне життя біля чаші Христової, приймаючи її як благодатний дар єднання і любові, який з'єднає їх у вічності. Отже, перші християни вступали у шлюб і через церковне благословення і через прийнятий у римській державі шлюбний договір. Варто зауважити, що в перші віки християнства, церковне благословення на шлюб залишалось таємним для суспільства. Пізніше, візантійські імператори, які були християнами, обумовили укладати шлюб не інакше як з церковного благословення. Формальною стороною укладення шлюбу в ранньохристиянській спільноті окрім Євхаристії була необхідність присутності ієрарха (єпископа чи священика) на шлюбній церемонії - по образу Христа присутнього в Кані Галілейській. Відголоском цього є молитовні тексти чину вінчання. Християнське розуміння шлюбу суперечило розумінню шлюбу в язичестві, яке допускало свободу розлучень та незалежність існування подружжя. Особливістю цього протиріччя було те, що християнський шлюб повинен був укладатися при дотриманні багатьох умов і формальностей, які були чітко зазначені у візантійському законодавстві [15].

Таким чином, в епоху Київської Русі шлюбні відносини характеризувалися низкою особливостей, головними з яких було те, що до запровадження християнства на Русі вони регулювалися нормами звичаєвого права, а після – нормами канонічного. Що стосується шлюбного договору, то



він являв собою домовленість батьків про розмір приданого і призначений день весілля, якщо, звичайно, була згода молодят. У багатьох русичів згода молодят при укладенні шлюбного договору була обов'язкова, проте оскільки договір мав передусім матеріальний характер, то остаточне рішення часто приймалось батьками або родичами молодят. Варто зауважити, що церква засуджувала широке застосування шлюбних договорів, що, на думку духовенства, нівелювало значення шлюбу як духовного союзу. На противагу заручинам існував церковний обряд «обручення» – затвердження перед Богом і церквою взаємних обіцянок укласти шлюб [40, с. 42].

В період існування Галицько-Волинського князівства також існувало таке поняття як шлюбний договір. Про це свідчать норми збірників права Київської Русі, які згодом були запозичені Галицько-Волинським князівством. Так, у 35 статті Статуту Ярослава Мудрого, дубльованій і в розширеній редакції «Руської Правди», визначається розмір штрафу за порушення чоловіком шлюбного договору, закріпленого обрядом розрізання сиру [66, с. 107]. Отже, дотримання умов шлюбної угоди було обов'язком, за невиконання або неналежне виконання шлюбного договору передбачались штрафні санкції.

За часів перебування українських земель у складі Великого Князівства Литовського, змовини носили характер договору, який оформлювався відповідним чином і називався «шлюбною інтерцизою», або «листом змовним», а також заносився до актової книги. Такий порядок укладення шлюбу, заснованого на договорі – «шлюбній інтерцизі» – був закріплений і у Литовських статутах. Головною метою укладення шлюбного договору було врегулювання майнових відносин подружжя. Тут визначалися склад посагу нареченої, який видавався батьком або братами нареченої, та віна нареченого, що зазвичай удвічі перевищував розміри посагу, а також розмір відповідальності у разі невиконання договору. Якщо ж сторони не уклали договір про майно, то встановлювався принцип спільності майна подружжя. Зазначимо, що шлюбний договір спочатку укладався усно, а починаючи з

XVII ст. – у письмовій формі (це стосувалося в першу чергу випадків, коли як посаг сторони одержували земельні ділянки). Поступово письмова форма шлюбного договору стала обов'язковою. Договір фіксувався «відповідними документами, що називалися «шлюбними» чи «віновними листами» [43, с. 292].

Підсумовуючи вищевикладене, слід відмітити, що у період з X по XVII ст. шлюбна угода або шлюбний договір був обов'язковим елементом «цивільного» шлюбу, на відміну від церковного. Укладення договору було, перш за все, етапом шлюбної церемонії, а також забезпечувало захист майнових прав подружжя.

У період Нової історії з розвитком економіки і культури в країнах західної Європи відбулася еволюція шлюбно-сімейних відносин. Саме в цей історичний період і з'являється шлюбний договір в його сучасному розумінні – як домовленість між майбутнім подружжям при вступі в шлюб, якою визначалися їх майнові відносини [42, с. 11].

З XVII століття в основі укладання шлюбу був письмовий шлюбний договір. Він фіксувався відповідними документами – шлюбними листами. Шлюбний договір за нормами звичаєвого права укладався між двома сторонами: батьками і родичами молодих. Його називали зговір або змовини. Умовами шлюбного договору було отримання майна для нової сім'ї з різними режимами користування і володіння. Молоді брали участь в укладенні договору, але роль батьків була домінуючою, бо в договорі розглядалося майно, що належало батькам. Після заручин молоді не могли відмовитися від шлюбу, якщо ж таке відбувалося, то відмову відшкодовували, за матеріальні витрати, а також за образу гідності [36, с. 620].

У XVIII ст. внаслідок поділів Речі Посполитої українські землі опинилися у складі двох імперій – Австрійської та Російської. Розпочалися процеси систематизації та уніфікації законодавства. На територіях, підвладних Австрійській імперії, норми про шлюбні договори були включені до окремих кодифікованих законодавчих актів (глава 28 «Про шлюбні

договори» Загального цивільного уложення Австрійської імперії 1811 року тощо). Законодавством допускається свобода шлюбних домовленостей на законодавчому рівні. Відносини між подружжям регулюються законом лише у випадку, коли сторони не уклали шлюбного договору [42, с.11].

На українських землях, що перебували у складі Російської імперії, діяв Звід законів Російської імперії. Кодифікований акт не містив спеціального розділу чи норм, присвячених шлюбним договорам подружжя, ігноруючи тим самим традиції, що існували в народі. Офіційне законодавство хоч і не регламентувало умови укладення шлюбних договорів, але дозволяло подружжю вступати між собою у всі незаборонені угоди (ст.ст.116, 177 Зводу законів Російської імперії). Тому деякі юристи не бачили в чинних правових нормах законодавчих перешкод до укладення шлюбних договорів [43, с. 293].

Отже, можна зробити логічний висновок, що поступово на українських землях на правовому рівні закріплювався інститут шлюбного договору.

На жаль, належного нормативного регулювання інституту шлюбного договору в радянський період не було впроваджено. Це пояснюється відсутністю приватної форми власності та імперативним регулюванням шлюбно-сімейних відносин. У радянський період майнові відносини подружжя регулювалися лише законом. Будь-які угоди з управління та розпорядження спільним майном суперечили закону і були недійсними.

Розвиток інституту шлюбного договору в незалежній Україні характеризувався прийняттям постанови Кабінету Міністрів України від 16 червня 1993 року № 457, якою було затверджено «Порядок укладання шлюбного контракту» [3].

Положення даної постанови суперечили нормам на той час чинного Кодексу про шлюб та сім'ю, відповідно до якого дозволялось договірне регулювання тільки майнових відносин подружжя. Дана колізія була усунена після прийняття Сімейного кодексу України у 2002 році. Із прийняттям Сімейного кодексу України від 10.01.2002 р. остаточно закріплено порядок укладання та розірвання шлюбного договору [1].

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що інститут шлюбного договору на українських землях формувався протягом тривалого часу, починаючи з епохи Київської Русі, проте в сучасному розумінні шлюбний контракт в Україні було вперше закріплено лише в 1992 році. Незважаючи на історичні передумови та досвід західноєвропейських країн, до складу яких у різні часи входили і українські землі, через християнську правову традицію практика укладення майнових угод між подружжям не була розповсюдженою та популярною серед українського населення, адже шлюб, насамперед, сприймався як таїнство, позбавлене матеріального змісту. В радянський період, у силу відсутності інституту приватної власності, нівелювалось значення шлюбного договору, на перших етапах розвитку СРСР він сприймався як засіб встановлення паритету майнових прав чоловіків та жінок. Сьогодні в нашій державі становлення та розвиток інституту шлюбного договору триває з урахуванням позитивного закордонного досвіду.

## **1.2. Шлюбний договір як регулятор сімейних відносин подружжя у законодавстві зарубіжних країн**

Законодавство більшості іноземних держав містить основні обов'язки подружжя. Зокрема, подружжя зобов'язане дотримуватися взаємної вірності, допомоги, підтримки. Вони разом забезпечують моральний і матеріальний розвиток сім'ї, вони допомагають дітям отримати освіту й забезпечують їхнє майбутнє (ст.ст. 212–213 Цивільного кодексу Франції) [61].

Слід вказати, що правове регулювання майнових відносин подружжя в міжнародному сімейному праві може передбачати договірний або легальний правовий режим майна подружжя. Договірний правовий режим майна подружжя виникає внаслідок укладення подружжям шлюбного договору (*marital contract, Ehevertrag, contrat de mariage*). Як наголошується в літературі, практика оформлення шлюбних договорів наявна, як правило, у

дуже заможних сім'ях. Зокрема, у договорі встановлюються положення щодо права власності на майно чоловіка й дружини, що належало їм до шлюбу, майно, нажите в шлюбі, а також іноді передбачаються майнові санкції на випадок розірвання шлюбу. У разі виникнення спору між подружжям суд буде виходити не з приписів закону, а з положень шлюбного договору. У загальному вигляді до порядку укладення шлюбного договору в зарубіжних країнах установлюються такі вимоги:

- а) договір укладається в письмовій формі;
- б) договір укладається в присутності обох сторін (подружжя);
- в) у деяких країнах є особливості, пов'язані з реєстрацією шлюбного договору. Так, у Франції шлюбний договір повинен бути зареєстрований нотаріально. Законодавство Італії передбачає обов'язкову реєстрацію договору в місцевих органах влади. При цьому, якщо в шлюбному договорі містяться умови про нерухоме майно, реєстрація повинна бути проведена в тому органі, що здійснює реєстрацію правочинів із нерухомим майном [47, с. 10].

Цивільний кодекс Литовської Республіки 2000 року в ст. 3.101 визначив шлюбний контракт як договір подружжя, що визначає їхні майнові права й обов'язки в період шлюбу, а також у разі розлучення або роздільного проживання. Відповідно до ст. 3.104 Цивільного кодексу Литовської Республіки зазначено, що подружжя може визначити правовий режим як для майна, яке вже належить подружжю, так і для майна, яке буде набуто подружжям у майбутньому. Права й обов'язки подружжя, визначені шлюбним контрактом, можуть обмежуватися в часі, виникнення чи припинення права та обов'язків може пов'язуватися з виконанням певної умови, обумовленої в шлюбному договорі [69].

В Естонській Республіці правовий режим шлюбного контракту визначається розділом 3 під назвою «Шлюбний контракт» Закону про сім'ю. Відповідно до ст. 59 Закону про сім'ю Естонської Республіки, подружжя за шлюбним контрактом може: припинити режим майна, що діє між ними на

підставі вибору, зробленого при вступі в шлюб, або на підставі шлюбного контракту; встановити інший передбачений законом режим майна або в передбачених законом випадках змінити режим майна [25].

Отже, у нормах Цивільного кодексу Литовської Республіки та Закону про сім'ю Естонської Республіки, інститут шлюбного договору визначається як «шлюбний контракт», а його основні положення майже ідентичні з передбаченим Сімейним кодексом України. Але, при цьому, у Цивільному кодексі Литовської Республіки надається повне визначення шлюбного контракту, на відміну від Сімейного кодексу України.

За законодавством Федеративної Республіки Німеччини, шлюбний договір повинен укладатися при одночасній присутності обох сторін і посвідчуватися нотаріусом. Щодо суб'єктного складу шлюбного договору, то можна зазначити, що шлюбний вік у Німеччині є однаковим як для чоловіків, так і для жінок і визначається у 18 років, тому, якщо шлюбний вік нижчий, то потрібна згода батьків, усиновлювачів чи опікунів як на укладення шлюбу, так і на укладення шлюбного договору. Оскільки шлюбний договір в німецькому праві охоплює тільки цивільні правовідносини подружжя, визнається можливим укладення шлюбного договору за посередництвом представників на основі довіреності. На одночасну присутність сторін у нотаріуса вказує ст. 1410 Німецького цивільного Уложення, не вказуючи при цьому умову щодо обов'язкової явки до нотаріуса саме подружжя (осіб, які мають намір вступити в шлюб) особисто [67].

О. С. Олійник, зазначає, що шлюбний контракт Німеччини може вмішувати ті ж положення, що й шлюбний договір за законодавством України. Закон також не допускає будь-якого обмеження прав подружжя. Однак що стосується порядку оформлення шлюбного контракту, то він має певні особливості у порівнянні із законодавством України. Якщо подружжя виключили чи змінили договором законний режим майна, то висувати заперечення щодо третьої особи, з якою один з них уклав правочин на основі таких змін можливо лише у тому випадку, якщо шлюбний договір був

внесений у реєстр майнових прав подружжя відповідного територіального суду, чи якщо третій особі було відомо про шлюбний договір на момент укладення правочину [41].

Загалом сучасне шлюбно-сімейне законодавство іноземних держав детально врегульовує суттєві умови шлюбного договору та можливі варіанти їх вибору сторонами, таким чином дотримуючись основоположного принципу приватного права – принципу автономії волі сторін (наприклад, ЦК Франції встановлює як мінімум шість варіантів правового режиму майна подружжя (ст. 1497), різні варіанти управління майном подружжя, передбачаючи також певні обмеження свободи шлюбного договору (ст. 1389 і т. д.) [61]. Загалом положення шлюбного договору за французьким законодавством не повинні суперечити принципам і нормам цивільного та сімейного права.

Інші європейські країни дотримуються аналогічних підходів, що спрямовані на непорушність рівноправності подружжя, на збереження обов'язків взаємної вірності, допомоги та підтримки, на неможливість обмеження положеннями шлюбного договору їхніх особистих прав і обов'язків щодо виховання й утримання дітей. Англо-американська правова система має певні особливості. Так, наприклад, в американському праві наявний інститут «дошлюбних угод» осіб, що одружуються. Такі угоди повинні будуватися на принципах розумності й справедливості, причому їхнім змістом може бути регулювання як майнових відносин, так і відносин, що пов'язані з вихованням і утриманням дітей. Якщо особи, одружуючись, не укладають шлюбного договору, їхні майнові відносини підпорядковуються приписам закону, тобто встановлюється легальний правовий режим майна подружжя [47, с. 10].

Законодавство у Бельгії та у Франції закріплює положення про нотаріальне посвідчення шлюбного договору, а також передбачає його укладання через законних чи договірних представників за спеціально виданою

довіреності, яка містить умови передбачуваного шлюбного договору. За переконанням [21, с. 95].

Відповідно до законодавства Японії, у результаті укладення шлюбу між сторонами встановлюються подружні відносини. Значна їх частина регулюється звичаями та нормами моралі, а Цивільний кодекс Японії [68] (далі – ЦК Японії) обмежено питаннями, що стосуються спільного прізвища подружжя, їх спільного проживання, прав та обов'язків під час спільного проживання та питання майнових відносин між ними. Загальними наслідками укладення шлюбу за ЦК Японії виокремлено обов'язки щодо: спільного проживання, співпраці та взаємної допомоги (ст. 752); збереження подружньої вірності (ст. 770); наявності спільного прізвища із заборонаю вибору якого-небудь третього (ст. 750); повноліття подружжя (ст. 753).

Всі вищевказані положення можуть вирішуватися і шляхом укладення шлюбного договору. Відповідно до ст. 755 ЦК Японії, сторони можуть вільно визначити зміст такого договору, при умові чіткого додержання його форми, що регулюється ст. 755-759 ЦК Японії. За відсутності шлюбного договору, майнові питання вирішуються ст. 760-768 ЦК Японії. Відповідно до визначених положень, майно подружжя, що належало їм до вступу в шлюб або під час шлюбу придбане на власне ім'я, є особистим (приватним) майном кожного. Все інше майно – спільна власність. Витрати на ведення спільного проживання розділяються між чоловіком та дружиною відповідно до їх майна, прибутку та інших обставин. Отже, законодавством Японії підтримано два правових режими – це законний та договірний і питання, що стосуються сім'ї визначені ЦК Японії [68].

Отже, проаналізувавши законодавство зарубіжних держав, можна зробити висновки, що у світі шлюбний договір є поширеним видом договірних відносин. Особливо слід відзначити, що, на відміну від українського законодавства, у зарубіжних країнах шлюбний договір може виступати регулятором не тільки майнових відносин подружжя, а й особистих немайнових відносин (збереження подружньої вірності, наявності



спільного прізвища із заборонаю вибору якого-небудь третього). Необхідно використовувати позитивний досвід зарубіжних країн у цьому питанні для більш ефективного захисту особистих немайнових прав кожного з подружжя, стимулювання шанобливого ставлення до родини.

Також, на нашу думку, доцільно імплементувати до українського законодавства положення німецького законодавства щодо можливості укладання шлюбного договору через представника за довіреністю, оскільки у багатьох випадках це дало б змогу полегшити подружжю укладання шлюбного договору за відсутності одного з них або коли шлюб потрібно оформити терміново (народження дитини, загроза життю одного із партнерів).

Враховуючи вищенаведене, пропонуємо доповнити ст.92 Сімейного кодексу України ч.3, яку викласти у наступній редакції: «Шлюбний договір може укладатися нареченими або подружжям особисто або в передбачених законодавством випадках через представників».

### **1.3. Шлюбний договір в Україні та США: порівняльні аспекти**

Панівне місце в стосунках подружжя шлюбні договори відіграють у багатьох країнах світу, зокрема в США.

Англо-американська правова система має певні особливості. Так, наприклад, в американському праві наявний інститут «дошлюбних угод» осіб, що одружуються. Такі угоди повинні будуватися на принципах розумності й справедливості, причому їхнім змістом може бути регулювання як майнових відносин, так і відносин, що пов'язані з вихованням і утриманням дітей. Якщо особи, одружуючись, не укладають шлюбного договору, їхні майнові відносини підпорядковуються приписам закону, тобто встановлюється легальний правовий режим майна подружжя. Також для американської правової системи характерна наявність післяшлюбних договорів, що можуть приймати одну з таких форм: зміна існуючого

дошлюбного договору шляхом підписання післяшлюбного договору, або підписання післяшлюбного договору без попереднього дошлюбного договору. Хоча дошлюбні та післяшлюбні договори технічно різні, вони мають загальну мету – визначення розподілу майнових прав при розірванні шлюбу внаслідок смерті одного з подружжя або через розлучення [28, с. 79].

Легальний режим майна подружжя може бути трьох видів: режим спільності подружнього майна (наприклад, у Франції, Швейцарії, Нідерландах, Італії, у восьми штатах США), режим роздільності (наприклад, в Англії, більшості штатів США, ФРН) і режим відкладеної спільності (наприклад, у Швеції, Норвегії, Данії) [47, с. 20].

У житті кожного американця шлюбний договір – це не просто юридично укладена угода між двома особами, які планують створити сім'ю, а важливий аспект американського законодавства, на основі якого формується їхня унікальність та відмінність від інших національностей, адже в Україні цей процес не відіграє такої вагомості ролі й лише в останні роки набуває популярності. Кожен штат має свої закони та особливості щодо укладання шлюбного договору.

Спільною і важливою ознакою всіх законодавств є єдиний акт шлюбного договору (Uniform Prenuptial Agreement Act – UPAА), який прийняли близько 26 штатів, але кожен із них вносить свої зміни у нормативно-правову базу штату. Це єдиний акт, який служить основою для визначення питань щодо того, як та коли шлюбний договір має бути виконано. UPAА був підготовлений у 1983 році. UPAА було запропоновано у відповідь на прохання великої кількості людей, які одружилися і мають намір продовжити кар'єру поза домівкою [28, с. 80].

У сімейному праві США відмежовуються поняття «дошлюбного» та «післяшлюбного» договору («prenuptial» and «postnuptial» agreement). Слід зазначити, що хоча всі п'ятдесят штатів визнають інститут шлюбного договору в тій чи іншій формі, важливо знати, в якому штаті угоду було

підписано і де його буде виконано. Адже кожний штат має свої власні закони про сферу застосування шлюбних договорів [45].

Слід зазначити, що на даний момент в Україні відсутній такий унікальний у своєму роді акт, який зміг би зібрати всі питання, що стосуються шлюбних договорів, для того щоб особи, які планують укласти подружню угоду щодо свого майна, прав та обов'язків у шлюбі, мали можливість спиратися на первинний документ.

Завдяки цьому акту штати отримали певну основу і план дій, на якому ґрунтується укладення шлюбного договору. Так, на основі Сімейного кодексу Техасу слід відзначити деякі важливі аспекти, які чітко дають можливість зрозуміти сутність шлюбного договору на території Сполучених Штатів Америки. Так, Техаський закон широко визначає поняття «власність», яке є основою створення шлюбного договору. Різноманітність майна охоплює доходи, заробітну плату, різноманітні активи, включаючи пенсійні виплати, акції, відсотки на оренду та борги [70].

Також, слід відзначити, що на думку американського законодавця, кожне подружжя, яке встановлює режим окремого проживання, незалежно від матеріального становища, тривалості перебування у шлюбі та решти обставин, стикається з одними і тими ж питаннями, які американські юристи називають «TOP 10 separation», решта ж питань, що є другорядними визначаються індивідуально для кожної окремої сім'ї. Отже, фіксований перелік 10-ти питань, визначених сімейним законодавством США, які обов'язково мають розглядатись в сепараційній угоді:

- хто з подружжя залишається жити в подружньому домі, а хто залишає його;
- з котрим з подружжя залишаються проживати діти, а також умови побачень з дітьми того з подружжя, з ким вони не залишаються. За бажанням, подружжя може конкретизувати цей пункт договору наступними питаннями;
- з ким діти проводять свята;

- з ким діти проводять вільний час;
- хто з подружжя відводить дітей до школи, садочка, а також хто їх зустрічає звідти;
- хто з подружжя оформлює «лікарняний» по догляду за дитиною у разі її хвороби;
- хто з подружжя несе додаткові та/або непередбачені видатки, пов'язані з дитиною (лікування, навчання, гуртки, спортивні секції тощо);
- якщо режим сепарації встановлено в різних країнах – чи можуть діти виїхати з одним з подружжя до іншої країни;
- чи повинен той з подружжя, хто залишив будинок сплачувати комунальні платежі або орендну плату за будинок, де живе інший з подружжя;
- хто з подружжя та в якій частині має сплачувати борги та кредит, оформлені подружжям у шлюбі;
- чи має право той з подружжя, який залишив будинок безперешкодно входити до будинку і чи має вправі він мати ключі від будинку, де проживає інший з подружжя – інакше кажучи, останні два пункти можна об'єднати в одне питання – режим користування житлом;
- термін дії (на весь термін доки існує режим сепарації, на певний термін) та умови розірвання сепараційної угоди;
- мета встановлення режиму сепарації (на думку юристів, відповідь на таке питання є необхідною при розірванні шлюбу);
- чи має той з подружжя, хто не проживає з дітьми сплачувати аліменти на дітей та іншого з подружжя;
- який строк встановлює для себе подружжя на примирення з початку дії режиму сепарації;
- чи є спадкоємцем подружжя у стані сепарації [35, с. 36].

За нашим переконанням, дана модель сепараційної угоди підходить і для українського законодавства, подібні питання можна було б включати й у шлюбний договір «на випадок розлучення».

Також з аналізу стану нормативно-правового регулювання інституту шлюбного договору у США слід підкреслити, що існують певні законодавчо сформовані критерії дійсності шлюбного договору:

- обов'язкова письмова форма шлюбного договору;
- добровільне укладання шлюбного договору;
- повне і/або правдиве інформування сторін в момент укладання шлюбного договору;
- укладання шлюбного договору у присутності двох сторін (а не їх адвокатів) і нотаріуса;
- шлюбний договір не може суперечити державній політиці;
- матеріальне забезпечення дітей в більшості штатів не може бути визначено заздалегідь шлюбним договором;
- шлюбний договір має містити справедливі і розумні умови [28, с. 80].

Отже, наразі шлюбний договір відіграє пріоритетну роль у врегулюванні відносин подружжя. Існування інституту шлюбного контракту є необхідним у період сьогодення, адже таким чином населення може захистити свої права, укладаючи шлюб.

В США традиція укладати шлюбні договори при вступі в шлюб є досить усталеною, при цьому, відмежовуються поняття «дошлюбного» та «післяшлюбного» договору («prenuptial» and «postnuptial» agreement).

Дане право на укладення двох видів договору дозволяє молодому подружжю врегулювати не тільки спірні питання, які виникають між ними до моменту укладення шлюбу, а й в процесі, що в подальшому може допомогти вирішити питання при покупці побутових речей, догляду за домашнім улюбленцями та будь-які питання, включаючи особисті права та обов'язки, не порушуючи публічну політику чи статут, що передбачає кримінальні покарання.

Беззаперечно, на основі проведеного дослідження можна підкреслити, що позитивним аспектом правового регулювання даного питання у США - наявність Єдиного акту шлюбного договору (Uniform Prenuptial Agreement

Акт – УРАА), що встановлює основні засади та вимоги до шлюбного контракту. Враховуючи позитивний досвід США щодо регулювання шлюбним договором відносин між подружжям раціональним було б для України:

- прийняти єдиний систематизований законодавчий акт, який би чітко регламентував відносини між особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям, на кшталт Єдиного акту шлюбного договору у США.
- закріпити на законодавчому рівні право подружжя на укладення двох видів договорів - «дошлюбного» та «післяшлюбного».

## РОЗДІЛ 2

### ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ

#### 2.1. Поняття та правова природа шлюбного договору

Переважна більшість країн світу давно визнали доцільність існування інституту шлюбного договору в законодавстві. В різних країнах цей інститут має свої особливості, проте мета його існування єдина – надати подружжю достатньо широкі можливості для самостійного визначення своїх майнових відносин у шлюбі. Відповідно до положень Сімейного кодексу України, шлюбний договір - це договір, який укладається особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям, і регулює майнові відносини між подружжям, визначає їхні майнові права та обов'язки як у шлюбі, так і у разі його розірвання [1].

Не дивлячись на закріплення у законодавстві України інституту шлюбного договору, слід констатувати, що дефініція «шлюбний договір» відсутня у нормативно-правових актах. Проте, його поняття неодноразово досліджувалося у науковій літературі.

Перші спроби узагальнення наукового визначення поняття шлюбного договору (контракту) були зроблені Ф. А. Брокгаузом та І. А. Ефроном понад сто років тому в енциклопедичному словнику, де шлюбний договір визначався як юридичний термін сімейного права, який означав викладену в спеціальному акті угоду, укладену до чи після вступу в шлюб, і визначав майнові та деякі немайнові відносини, які впливають із шлюбного союзу, як для тих, що взяли шлюб, так і для третіх осіб, інтереси яких можуть збігатися з інтересами того чи іншого з подружжя, або їх разом [26, с. 156].

З розвитком цивілістичної та сімейно-правової науки змінюються і підходи до визначення цього правового інституту.

Циверенко Г.П. визначає шлюбний договір як документ, який укладається у письмовій формі і нотаріально посвідчується між подружжям,

а також особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, регулює майнові відносини між подружжям (наприклад, визначає розмір часток кожного із подружжя зі спільного майна), у тому числі визначає їхні майнові права та обов'язки як батьків [60, с. 64].

О. О. Ульяненко, стверджує, що шлюбний договір є угодою осіб різної статі, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, чи угодою подружжя, що регулює майнові відносини між ними щодо порядку набуття права власності на спільне та роздільне майно чи інших майнових прав, порядку володіння, користування та розпорядження ним, порядку його розподілу в разі припинення шлюбу, а також регулює майнові права та обов'язки подружжя як батьків відповідно до вимог сімейного та цивільного права [59, с. 78].

О. С. Олійник вважає, що шлюбний договір – це домовленість подружжя чи осіб, які мають намір укласти шлюб, що виражена у встановленій (дозволеній) законом формі у сфері майнових відносин та пов'язаних із ними особистих немайнових відносин як під час шлюбу, так і після його припинення [42, с. 9].

М. І. Байрачна вважає, що правовий інститут шлюбного договору є комплексним інститутом сімейного права України з проникненням окремих елементів цивільного права. Шлюбний договір є договором, що регулюється сімейним та цивільним матеріальним правом, є приватно-правовим договором та тісно пов'язаний із сімейно-правовими інститутами шлюбу та сім'ї. Шлюбний договір – це домовленість двох осіб (подружжя або осіб, які подали заяву до Державного органу реєстрації актів цивільного стану про встановлення майнових прав та обов'язків подружжя щодо:

- а) майна, набутого до шлюбу, в період шлюбу або на випадок його розірвання;
- б) утримання одного із подружжя;
- в) утримання подружжям (батьками) своїх малолітніх (неповнолітніх) дітей [13, с. 50]



Доцільно зазначити, що, досліджуючи вказаний правовий інститут, науковці дискутують з приводу його назви, а саме: «шлюбний договір» чи «шлюбний контракт». На думку, наприклад, З.В. Ромовської, слід використовувати термін «договір», тому що це зумовлено «українізацією правничої термінології» [49, с. 202].

У свою чергу, представники іншої позиції наполягають на тому, що формулювання «шлюбний контракт» є більш вдалим, оскільки, по-перше, термін «контракт» дозволяє чітко відмежувати цей вид угоди від інших договорів, які можуть укладатися подружжям; по-друге, за суб'єктивним складом цей договір може відрізнитися від інших, які можуть укладатися між членами сім'ї і отримати назву «сімейні договори», хоча в Сімейному кодексі України їх зміст не регламентується [26, с. 156].

За нашим переконанням, найбільш доцільно визначати шлюбний договір як домовленість двох осіб (подружжя або осіб, які подали заяву до Державного органу реєстрації актів цивільного стану) про встановлення майнових прав та обов'язків подружжя, що подається щодо майна набутого до шлюбу, у період шлюбу або на випадок його розірвання; утримання одного із подружжя; утримання подружжям (батьками) своїх малолітніх (неповнолітніх) дітей у формі та порядку, що передбачені чинним законодавством.

М.І. Байрачна вказує, що загально визнано, що основним чинником, що визначає природу договору, є характер суспільних відносин, правовою формою яких є договір. Шлюбний договір регулює подружні відносини, які мають сімейно-правову природу. Особисті відносини, що складаються між подружжям, ступінь їх довіри, визначальним чином впливають на зміст шлюбного договору. Правове регулювання шлюбного договору цілком залежить від основних засад, принципів сімейного права. Однак шлюбний договір регулює сімейно-правові відносини цивільно-правовими засобами. Так, до шлюбного договору застосовуються норми цивільного законодавства щодо форми договору, підстав та порядку зміни та розірвання договору, а

також про підстави визнання правочину недійсним. Таким чином, шлюбний договір за своєю правовою природою є змішаним, тому що, будучи одночасно інститутом і цивільного, і сімейного законодавства, він може вважатися цивільно-правовим правочином тільки в тій частині, в якій регулює правовідносини власності подружжя, а в частині регулювання сімейних відносин він є особливим сімейно-правовим правочином [13, с. 110].

Шлюбний договір є двостороннім правочином (договором), заснованим на єдиному вільному волевиявленні, що виражає загальну волю подружжя (наречених) на встановлення майнових прав та обов'язків.

За останні роки правову природу шлюбного договору було доволі детально досліджено в юридичній літературі. Більшість вчених схиляються до думки, що шлюбний договір, хоча й має низку специфічних особливостей, належить до числа цивільно-правових правочинів і на нього поширюються загальні правила щодо правочинів. Форма цього договору, умови його чинності, підстави визнання недійсним, процедура укладення та примусового виконання, багато інших моментів наочно показують, що в цьому випадку використовуються загальні цивільно-правові конструкції договірних прав.

З іншого боку, є підходи, за яким шлюбний договір є різновидом сімейно-правових договорів. Така позиція є послідовною для вчених, які розглядають сімейне право як самостійну галузь права. До майнових договорів подружжя, окрім шлюбного договору, які знайшли своє безпосереднє закріплення в СК України, можна зарахувати:

1) договори подружжя щодо їхнього майна – договір про визначення порядку користування майном (ст. 66 СК України); договір про поділ майна подружжя (ст. ст. 69, 70 СК України); договір про виділ частки одного із подружжя зі складу всього подружнього майна (ч. 2 ст. 69 СК України);

2) договори подружжя про надання взаємного утримання – договір подружжя про надання утримання (ст. 78 СК України); договір про припинення права на утримання замість придбання права власності на

нерухоме майно або одержання одноразової грошової виплати (ст. 89 СК України);

3) договори щодо утримання дітей – договір про забезпечення умов проживання дитини тим з батьків, хто проживатиме окремо від дитини після розірвання шлюбу з іншим з батьків (ч. 1 ст. 109 СК України); договір подружжя про розмір аліментів на дітей після розірвання шлюбу (ч. 2 ст. 109 СК України); договір про сплату аліментів на дитину (ст. 189 СК України); договір про припинення права на аліменти на дитину у зв'язку із придбанням права власності на нерухоме майно (ст. 190 СК України) [24].

Слід відмітити, що шлюбний договір має суттєві особливості. З одного боку він, без сумніву, входить до системи майнових договорів подружжя, з іншого – займає в цій системі особливе місце і не може бути віднесений до однієї з названих груп договорів подружжя. Це пояснюється такими моментами:

По-перше, шлюбний договір має комплексний характер і може одночасно включати умови, які складають зміст окремих видів договорів.

По-друге, шлюбний договір – це єдиний вид договорів, предметом якого може бути не наявне, а так зване майбутнє майно, тобто майно, що буде придбане сторонами в майбутньому.

По-третє, шлюбний договір має особливий суб'єктний склад. Усі інші договори можуть укладатися лише подружжям.

Шлюбний договір, на відміну від більшості інших правочинів майнового характеру, нерозривно пов'язаний з особою його учасника [24]. Отже, він не може бути укладений за участю представника. З цих міркувань відносно шлюбного договору не допускається також заміна сторони в договорі (уступлення вимоги або переведення боргу). Дружина або чоловік не можуть передати свої права й обов'язки за договором третім особам.

Отже, у зв'язку з тим, що у шлюбному договорі виражена воля двох сторін, спрямована на виникнення, зміну або припинення майнових прав та

обов'язків подружжя (наречених), він належить до двостороннього правочину (договору).

Аналізуючи шлюбний договір з позицій оплатності/безоплатності, М.І. Байрачна підкреслює, що важливою особливістю шлюбного договору є те, що він може носити хоча і оплатний, але далеко не еквівалентний характер. У літературі правильно зазначалося, що еквівалентність та оплатність – не тотожні поняття, тому за бажанням сторін цілком можливо відхилення від еквівалентності при збереженні загального принципу оплатності. Еквівалентне відношення, безумовно, оплатне відношення, але оплатне відношення не завжди є відношенням еквівалентним. Еквівалентність передбачає майнову рівновагу між діями учасників правочину, але ця рівновага чи домірність не обов'язкові для визнання відносин оплатними. Відступ від еквівалентності не порушує принцип оплатності. Оплата не передбачає обов'язкову еквівалентність. Таким чином, шлюбний договір може бути як еквівалентним, так і не еквівалентним, однак залишається оплатним договором [12, с. 110].

За нашим переконанням, в характеристиці шлюбного договору з точки зору оплатності/безоплатності ключове значення має те, чи буде передано однією стороною іншій стороні що-небудь замість отриманого, чи ні. Якщо таке передання відбудеться, то виникне тип оплатних відносин, якщо ні, то відносин безоплатних. Загалом, шлюбний договір має оплатний (не еквівалентний) характер, однак в деяких випадках він може бути і безоплатним.

Шлюбний договір є консенсуальним, оскільки вважається такий договір укладеним з моменту досягнення сторонами згоди з усіх питань, що мають істотне значення. Вступає шлюбний договір в законну силу після укладання шлюбу і нотаріального посвідчення. Істотною умовою шлюбного договору є його предмет. Предметом шлюбного договору є відносини з приводу приналежності майна, користування та розпорядження майном, його поділу, надання утримання або аліментні правовідносини. Особливістю

предмета шлюбного договору є те, що його умови можуть стосуватися не тільки існуючих прав та обов'язків, а й тих прав та обов'язків щодо майна, яке, можливо, буде набуто подружжям у майбутньому.

На підставі викладеного можна запропонувати власне визначення поняття «шлюбний договір», як домовленість двох осіб (подружжя або осіб, які подали заяву до Державного органу реєстрації актів цивільного стану) про встановлення майнових прав та обов'язків подружжя, що подається щодо майна набутого до шлюбу, у період шлюбу або на випадок його розірвання; утримання одного із подружжя; утримання подружжям (батьками) своїх малолітніх (неповнолітніх) дітей у формі та порядку, що передбачені чинним законодавством.

За своєю правовою природою шлюбний договір є договором, що регулюється сімейним та цивільним матеріальним правом, є приватно-правовим договором та тісно пов'язаний з сімейно-правовими інститутами шлюбу та сім'ї. Шлюбний договір є двостороннім, консенсуальним, оплатним чи безоплатним, строковим чи безстроковим правочином, спрямованим на встановлення певного режиму майна подружжя, а також їх взаємних майнових прав та обов'язків, як правило, права і обов'язки за цими договорами мають всі сторони. Такий договір укладається лише за домовленістю сторін, тобто є правом, а не обов'язком сторін договору.

При характеристиці шлюбного договору з точки зору оплатності, безоплатності ключове значення має те, чи буде передано однією стороною іншій стороні що-небудь замість отриманого чи ні. Якщо таке передання відбудеться, то виникне тип оплатних відносин, якщо ні, то відносин безоплатних.

## 2.2. Форма та зміст шлюбного договору

Відповідно до ч. 1 ст. 92 Сімейного кодексу України, шлюбний договір може бути укладено особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям. Тобто з даної норми випливає, що право на укладання шлюбного договору є не лише в подружжя, а й в осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу (наречені) [1].

Сімейний кодекс України від 2002 р. чіткіше та ширше описує категорію осіб, які вирішили зареєструвати шлюб. У разі укладення шлюбного договору нареченими необхідно надати нотаріусу доказ того, що вони подали заяву про реєстрацію шлюбу до органу РАЦС, як вимагає того припис ст. 28 СК України. А якщо шлюбний договір вирішили укласти особи, які вже перебувають у шлюбі (подружжя), то вони зобов'язані надати нотаріусові свідоцтво про реєстрацію шлюбу [1].

Також варто зауважити, що до переліку осіб, які мають право укладати шлюбний договір, не входять особи, які перебувають у цивільному шлюбі, тобто у фактичних шлюбних відносинах [21, с. 95].

Проте п. 3 ч. 1 ст. 3 ЦК України передбачає принцип свободи договору [2], за яким особи, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, можуть оформити одне з одним угоду про встановлення режиму роздільної чи часткової власності на майно, а також укласти будь-які інші не заборонені законом угоди. Проте такі угоди не будуть уважатися шлюбним договором у буквальному значенні цього слова. Адже такі особи, по-перше, не входять до кола осіб, які можуть укладати шлюбний договір, по-друге, тоді втрачає сенс навіть сама назва договору «шлюбний». Такий договір повинен відповідати загальним нормам цивільного права [62, с. 146].

У ч. 2 ст. 92 СК України передбачено, що на укладення шлюбного договору до реєстрації шлюбу, якщо його стороною є неповнолітня особа, потрібна письмова згода її батьків або піклувальника, засвідчена нотаріусом [1].

У ч. 2 ст. 203 ЦК України передбачено, що цілком дієздатні неповнолітні особи шлюбний договір, як і всі інші правочини, укладають самостійно. За загальним правилом визнається, що такі особи здатні самостійно визначити свої майнові інтереси та вирішити, чи потрібно їм укласти шлюбний договір. Якщо особа взяла шлюб до досягнення повноліття, тоді після реєстрації шлюбу вона має право укласти шлюбний договір самостійно, тому що реєстрація шлюбу є підставою для набуття особою цілковитої дієздатності [2].

Укладення шлюбного договору неповнолітніми особами, які не мають повного обсягу дієздатності, здійснюється в іншому порядку, на який вказує ч. 2 ст. 92 СК України. Справжність підпису батьків (піклувальника) на заяві про їхню згоду на здійснення правочину від імені неповнолітніх віком від 16 до 18 років повинна бути засвідчена нотаріально. У ч. 2 ст. 32 ЦК України також закріплена норма, яка передбачає обов'язковість згоди батьків (усиновлювачів) або піклувальника й органу опіки та піклування неповнолітніх осіб на вчинення ними правочину [2].

На даному моменті можуть виникати проблеми, які пов'язані передусім із тим, що батьки мають рівні права й обов'язки стосовно утримання і виховання неповнолітніх дітей, тому і згода на укладення шлюбного договору повинна бути від обох батьків, незважаючи на те, розлучені вони чи ні, разом проживають чи окремо від дітей. Відмова у згоді на укладення шлюбного договору одного з батьків чи обох може бути оскаржена в суді [62, с. 146].

Відповідно до ст. 92 СК України, батьки, піклувальник можуть не надати згоди на укладення шлюбного договору неповнолітніми не тільки на цей договір загалом, а й на його частину. Наприклад, на одну з умов цього договору щодо розпорядження майном. Суд у тому разі, якщо відмова буде оскаржена, перевіряє тільки законність і обґрунтованість відмови щодо цієї умови, у разі необґрунтованої відмови задовольняє заяву [1].

У ч. 1 ст. 209 ЦК України зазначено, що правочин, який учинений у письмовій формі, підлягає нотаріальному посвідченню лише у випадках, установлених законом або домовленістю сторін [2]. Саме такий випадок установлений ст. 94 СК України – шлюбний договір укладається в письмовій формі і нотаріально посвідчується [1]. Відповідно до ч. 1 ст. 220 ЦК України, визначено, що в разі недодержання сторонами вимоги закону про нотаріальне посвідчення договору такий договір є нікчемним [2].

Слід відмітити, що пунктом 2 глави 5 частини II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5, (далі — Порядок) передбачено посвідчення нотаріусом між громадянами шлюбного договору [4].

Отже, особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжя мають право за власним бажанням укласти договір щодо вирішення питань життя сім'ї (шлюбний договір), яким регулюються майнові відносини між подружжям, у тому числі визначаються їхні майнові права та обов'язки як батьків. При цьому шлюбний договір повинен бути нотаріально посвідчений.

Враховуючи те, що за чинним в Україні сімейним законодавством шлюбний вік для жінки та чоловіка становить вісімнадцять років, то у разі зниження шлюбного віку до реєстрації шлюбу відповідно до чинного законодавства шлюбний договір укладається неповнолітніми за письмовою згодою їх батьків або піклувальника, справжність підпису яких засвідчується нотаріусом з дотриманням вимог п. 2.7 Глави 5 частини II Порядку [4].

При посвідченні шлюбного договору нотаріус повинен надати роз'яснення особам щодо прав та обов'язків, які виникнуть після посвідчення такого договору, також порядок внесення змін до договору, право сторін за взаємною згодою припинити дію шлюбного договору, а також визнати його повністю або частково недійсним у суді тощо. За бажанням сторін шлюбний договір може бути укладений у присутності свідків, про що слід зробити відповідний запис у посвідчувальному написі. Свідки після встановлення



їхньої особи та перевірки дієздатності повинні підписатися у шлюбному договорі. Також при посвідченні шлюбного договору нотаріус повинен з'ясувати і переконатися, чи розуміють учасники договору значення своїх дій та наслідки їх здійснення. Для цього він з'ясовує обсяг цивільної дієздатності фізичних осіб, які є учасниками правочину. Якщо у нотаріуса виникає сумнів щодо їх віку або обсягу дієздатності, він вимагає відповідний документ (паспорт громадянина України, акт цивільного стану громадянина про народження, про шлюб, розірвання шлюбу тощо) [53].

Слід відзначити, що положення Сімейного кодексу України (СК України) та Цивільного кодексу України в питаннях права на укладання шлюбного договору співвідносяться як частина і ціле, де ЦК України встановлює загальні правила, які стосуються договору, а СК України регулює саме шлюбний договір і закріплює всі необхідні для нього умови. Отже, вказані акти в сфері правового регулювання шлюбного договору є взаємодоповнюючими. Так, до прикладу, ст. 103 СК України про визнання шлюбного договору недійсним є пряме відсилання до ЦК України [1].

Відповідно до положень ст. 93 Сімейного кодексу України, шлюбним договором регулюються майнові відносини між подружжям, визначаються їхні майнові права та обов'язки. Шлюбним договором можуть бути визначені майнові права та обов'язки подружжя як батьків. Шлюбний договір не може регулювати особисті немайнові відносини подружжя, а також особисті відносини між ними та дітьми. Шлюбний договір не може зменшувати обсягу прав дитини, які встановлені зазначеним Кодексом, а також ставити одного з подружжя у надзвичайно невігідне матеріальне становище. За шлюбним договором не може передаватися у власність одному з подружжя нерухоме майно та інше майно, право на яке підлягає державній реєстрації [1].

Укладаючи шлюбний договір, сторони можуть включити до нього: положення про порядок користування житлом, яке належить одному з подружжя на праві приватної власності; про звільнення після розлучення

житлового приміщення тим з подружжя, хто вселився у нього у зв'язку з реєстрацією шлюбу; про проживання в житловому приміщенні родичів когось з подружжя тощо. У шлюбному договорі особи на власний розсуд можуть визначити право на утримання незалежно від непрацездатності та потреби у матеріальній допомозі, умови, розмір та строки, у які будуть здійснюватись такі виплати. Шлюбним договором може бути встановлена й можливість припинення права на утримання одного з подружжя у зв'язку з одержанням ним майнової (грошової) компенсації. Отже, подружжя або особи, що бажають взяти шлюб, можуть включити до шлюбного договору будь-які умови щодо правового режиму майна, якщо вони не суперечать моральним засадам суспільства [33].

При складанні умов та змісту шлюбного договору маємо право враховувати ст. 6 ЦК України, де зазначено, що сторони мають право врегулювати у договорі, який передбачений актами цивільного, свої відносини, які не врегульовані цими актами. Сторони в договорі можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд [2]. Проте, неможливо відступити від положень актів цивільного законодавства у тому разі, якщо обов'язковість для сторін положень актів цивільного законодавства впливає з їх змісту або із суті відносин між сторонами.

Певні суперечки між науковцями викликає питання, що стосується можливості передбачення у шлюбному договорі немайнових прав та обов'язків подружжя, адже законодавець у СК України дозволив їм регулювати тільки майнові відносини між собою. Така норма була включена до нього через специфіку немайнових відносин, які в більшості випадків не піддаються правовому регулюванню, тому їх включення до змісту шлюбного договору здавалось зайвим, адже шлюбним договором, наприклад, не можна зобов'язати подружжя любити й поважати один одного чи не зловживати азартними іграми тощо.

Слід вказати, що майнові відносини подружжя в деяких випадках можуть ставитися в залежність від настання або ненастання умов немайнового характеру. Через це деякі науковці вважають, що за певних умов до складу шлюбного договору можна включити як майнові, так і немайнові права та обов'язки подружжя. Так, є підхід, за яким включення таких прав і обов'язків до змісту шлюбного договору можливо, але тільки за умови закріплення в цьому договорі санкцій за їх невиконання. Наприклад, у такому договорі можна передбачити право одного з подружжя на компенсацію моральної шкоди в разі негідної поведінки іншого з подружжя, наприклад подружньої зради [14, с. 149].

Деякі автори, у свою чергу, указують на те, що повне законодавче визнання, а також цивільно- й сімейно-правове регулювання особистих немайнових прав свідчать не тільки про можливість, а й про необхідність регулювання таких прав у договірному порядку. Більше того, якщо раніше говорили про можливість закріплення таких прав у договорі тільки за умови встановлення санкцій за їх невиконання, то на сьогодні такі санкції можуть застосовуватися на підставі загальних положень сімейного та цивільного законодавства, зокрема ст. ст. 7, 9 СК України та ст. ст. 272, 275 ЦК України [30, с. 303].

За нашим переконанням, зміст шлюбного договору повинен містити не тільки питання майнового характеру, а й також умов немайнового характеру. При цьому, логічною є залежність питання щодо поділу майна подружжя залежно від того, яким чином виконуються умови немайнового характеру. Такий поділ може бути як рівнозначним, так і нерівномірним.

У науковій думці відзначається, що рівномірний поділ – це поділ майна, відповідно тим часткам, які визначені шлюбним договором. Нерівномірний поділ – це поділ майна, відповідно тим часткам, визначених умовами шлюбного договору, з урахуванням правових наслідків (невиконання обов'язків немайнового характеру) одним/обома подружжям, що привели до зміни часток при поділі майна. Частка того з подружжя, який

не виконав умов шлюбного договору немайнового характеру буде змінена (в бік зменшення), відповідно частка другого з подружжя, який виконав, належним чином, умов немайнового характеру або на нього взагалі не було покладено виконання умов немайнового характеру, буде збільшена. У випадках, виконання належним чином, умов шлюбного договору немайнового характеру обома подружжями частки при поділі майна залишаться незмінними [12, с. 110].

Дискусійною є також ч. 4 ст. 93 СК України, відповідно до якої шлюбний договір не може ставити одного з подружжя в надзвичайно невігідне матеріальне становище.

На думку автора СК України З.В. Ромовської, «чи ставить шлюбний договір одного з подружжя у таке становище, належить визначити суду з урахуванням конкретної життєвої ситуації. В одному випадку 1/10 може мати мізерну грошову вартість, у другому – становитиме солідний маєток» [50, с. 227].

За переконанням К. Дудорової, існування в СК України такої оцінної категорії, як «надзвичайно невігідне матеріальне становище», нівелює саму ідею договірного регулювання шлюбних відносин і створює підґрунтя для зловживань правозастосовувачів. При цьому, наголошує, що законодавством передбачені відпрацьовані механізми для захисту порушених прав учасника будь-якої угоди. Відповідно до ст. 103 СК України, якщо один із подружжя вважає, що його інтереси шлюбним договором порушені, правочин може бути визнаний недійсним за рішенням суду з підстав, установлених ЦК України. Такі підстави передбачаються ст. ст. 223, 229, 230, 231 ЦК України, а також ч. 3 ст. 100 та ст. 102 СК України. Зважаючи на це, автор вважає за доцільне виключити з ч. 4 ст. 93 СК України вказівку на те, що шлюбний договір не може ставити одного з подружжя в надзвичайно невігідне матеріальне становище [22, с. 77].

У цьому сенсі також цікавою є судова практика. Так, з Постанови Верховного суду у складі колегії суддів Трьої Судової палати Касаційного

цивільного суду від 26.02.2020 № 755/19197/18 вбачається наступне. Категорія «надзвичайно невідне матеріальне становище», вжита у частині четвертій статті 93 СК України, має оціночний характер і підлягає доведенню стороною відповідно до частини третьої статті 12 Цивільного процесуального кодексу України (далі - ЦПК України), та ці докази повинні бути оцінені судом у відповідності до норм цивільного процесуального законодавства. У справі, що переглядається, встановивши, що за умовами спірного шлюбного договору усе нерухоме та рухоме майно (квартира, житловий будинок, дві земельні ділянки, побутова техніка, кухонне обладнання, меблі, інші речі, що знаходяться у зазначеній нерухомості (п. 4 договору); транспортні засоби, нерухоме та рухоме майно, що підлягає реєстрації, особисті майнові права, які придбані подружжям після укладання шлюбного договору, побутова техніка, меблі, картини, інші речі (п. 5 договору) придбане у шлюбі належить відповідачу, суди першої та апеляційної інстанцій дійшли обґрунтованого висновку що спірними умовами вказаного правочину позивач поставна у надзвичайно невідне становище порівняно з відповідачем та положеннями закону. При цьому, оскільки шлюбний договір є видом цивільного договору то, на нього також розповсюджуються положення статті 13 ЦК України щодо добросовісності поведінки, зловживання правом, дотримання моральних засад суспільства тощо. Доводи касаційної скарги про те, що договір відповідає вимогам чинного законодавства є необґрунтованими, оскільки пункти 4, 5 спірного шлюбного договору суперечать вимогам статей 93, 97 СК України, у зв'язку з тим, що їх зміст ставить ОСОБА\_1 у надзвичайно невідне матеріальне становище та передбачає перехід права власності на нерухоме майно, яке підлягає державній реєстрації [7].

Таким чином, в даній справі судом касаційної інстанції було визнано, що передання відповідачу у власність вказаного у пунктах 4, 5 шлюбного договору майна поставило позивача у надзвичайно невідне матеріальне

становище, що суперечить нормам матеріального права та є підставою для визнання недійсними відповідних положень шлюбного договору.

Отже, підсумовуючи вищевикладений матеріал можна прийти до висновку, що в українському законодавстві за змістом шлюбний договір направлений на визначення майнових прав та обов'язків подружжя. В шлюбному договорі може визначатися право власності на майно чоловіка і дружини, що належало їм до шлюбу та набутого за час перебування у шлюбі.

В науці існують різні точки зору щодо включення до змісту шлюбного договору умов про права та обов'язки подружжя немайнового характеру. Для розвитку шанобливого ставлення до інституту сім'ї в Україні та для більш ефективного захисту особистих немайнових прав та інтересів кожного із членів сім'ї, необхідно підтримати позицію тих науковців, які пропонують включити до спеціального законодавства положення про право включення до змісту шлюбного договору умов немайнового характеру. При цьому, логічним є поділ майна подружжя в залежності від поведінки. Тобто частка того з подружжя, який не виконав умови шлюбного договору немайнового характеру буде змінена (в бік зменшення), відповідно частка другого з подружжя, який виконав, належним чином, умови немайнового характеру буде збільшена. У випадках виконання, належним чином, умов шлюбного договору немайнового характеру обома членами подружжя, частки при поділі майна залишаться незмінними. Водночас не можуть передбачатися у договорі будь-які умови, які суперечать правам дитини.

Щодо форми шлюбного договору, вітчизняне законодавство визначає, що шлюбні договори укладаються у письмовій формі і нотаріально посвідчуються.

## РОЗДІЛ 3

### ПОРЯДОК УКЛАДЕННЯ, ЗМІНИ ТА ПРИПИНЕННЯ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ

#### 3.1. Порядок та особливості укладання шлюбного договору

Важливим є питання про порядок укладання шлюбного договору, зокрема, зокрема, щодо осіб, які мають право укласти шлюбний договір.

Слід зауважити, що укладення договорів регулюється гл. 53 ЦК України «Укладення, зміна і розірвання договору». Законодавством встановлено загальний порядок укладання будь-яких цивільних договорів (незалежно від їх видів). У доктрині цивільного права свого часу зазначалось, що для укладення договорів необхідно три елементи:

- а) пропозиція вступити в договір (оферта);
- б) прийняття цієї пропозиції (акцепт);
- в) покриття оферти акцептом (перфекція) [20, с. 59].

Виходячи із цього, виділяють такі моделі укладення договору:

а) одностадійну, за якою імперативно визначено умови участі однієї зі сторін в договорі і їй, власне, ні про що домовлятися. Йдеться про приєднання на загальновідомих умовах, а пропозиція про укладення договору (оферта) не припускає альтернативи при її прийнятті;

б) двостадійну (класичну), за якою через оферту та акцепт відбувається свобода волевиявлення учасників;

в) ускладнену попереднім зобов'язанням у вигляді форвардного договору чи протоколу про наміри, або передумовами укладення договору;

г) договір через договір, за якою укладення договору базується на іншому договорі, що не підпадає під ознаки форвардного. У всякому разі намір на укладення договору повинен бути чітко висловлений хоча б однією зі сторін [64, с. 130].

Відповідно до ч. 1 ст. 92 СК України суб'єктами шлюбного договору можуть бути дві категорії осіб:

- 1) особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу (наречені);
- 2) особи, які вже зареєстрували шлюб (подружжя). Із специфікою суб'єктного складу шлюбного договору пов'язані й особливості його дії в часі [1].

Згідно зі ст. 95 СК України дія шлюбного договору, що його було укладено до реєстрації шлюбу, починається з моменту реєстрації шлюбу. Якщо шлюбний договір укладено подружжям, він набирає чинності у день його нотаріального посвідчення [1].

Водночас звертає на себе увагу імперативний характер наведеної статті. В деякій мірі імперативність цього законодавчого положення є виправданою, оскільки шлюбний договір, укладений особами, що бажають вступити в шлюбні відносини, набирає чинності тільки після реєстрації шлюбу. Однак імперативність є невиправданою в таких випадках. По-перше, за бажанням сторін шлюбний договір, укладений до реєстрації шлюбу, може поширюватися на відносини, які виникнуть не з моменту реєстрації шлюбу, а пізніше, наприклад, через п'ять років після реєстрації шлюбу. По-друге, немає перешкод для того, щоб шлюбний договір, укладений в період шлюбу, за бажанням сторін поширював свою дію на відносини, що виникли раніше – з моменту реєстрації шлюбу. Такий договір не буде суперечити закону. За переконанням А. Гриняк, якщо сторони наділені правом зміни правового режиму майна, набутого ними до шлюбу, то, безперечно, вони мають право визначати на власний розсуд правовий режим майна, набутого ними після реєстрації шлюбу, але до початку дії шлюбного договору. Тому, для уникнення різного роду суперечностей ч. 1 ст. 95 СК доцільно було б викласти наступним чином: «Якщо шлюбний договір укладено до реєстрації шлюбу, він набирає чинності у день реєстрації шлюбу, за умови, що інше не передбачено договором» [20, с. 59]. Ми підтримуємо вказану позицію змін у вказаній частині.



Загалом, можна виокремити такі специфічні особливості процесу укладання шлюбного договору:

- шлюбний договір може бути укладений тільки між подружжям та особами, котрі вступають у шлюб;
- шлюбний договір вступає в силу тільки з моменту укладення шлюбу;
- предметом шлюбного договору може бути майно, яке ще не придбане;
- він може містити в собі обов'язки, виконання яких ставиться у залежність від настання певних умов [20, с. 59]

Шлюбний договір є унікальним за своєю природою та відрізняється від багатьох інших правочинів майнового характеру тим, що нерозривно пов'язаний з особою його учасника. Також особливістю даного договору є те, що він належить до сімейно-правових, бо право на його укладання є лише в суб'єктів сімейних правовідносин – подружжя або осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу. Як було зазначено вище, у процес укладання шлюбного договору, окрім основних суб'єктів, можуть залучатися й інші особи, наприклад, батьки або піклувальники неповнолітніх осіб повинні надати письмову згоду, яка буде засвідчуватись нотаріально. Залучення таких осіб у процес укладання шлюбного договору нашою хує на думку, чи можливе укладання шлюбного договору представником за довіреністю.

Аналізуючи праці науковців щодо даного питання слід констатувати відсутність одностайності. Так, за переконанням І.В. Жилінкової, шлюбний договір не може бути укладено ні за участю законного представника, ні за довіреністю [27].

Проте деякі інші вчені - А.В. Слепакова, М.В. Антокольська переконані у зворотному та вважають, що застосування законного і також договірного представництва є правомірним, якщо в довіреності будуть визначені всі умови майбутнього шлюбного договору. Зазначені варіанти укладання шлюбного договору є цілком можливими і такими, що не суперечать вимогам закону [62, с. 144-147].

Так, згідно матеріалів судової практики, слід відзначити деякі тези з даного питання. У постанові Верховного Суду України від 25 вересня 2019 р. по справі № 757/10715/17-ц (у ЄДРСРУ № 85174248) чітко заперечує такий вид укладання шлюбного договору, як за допомогою представників за довіреністю [6].

Верховний Суд України установив, що шлюбний договір між подружжям укладений на підставі довіреності їхніми представниками. Вивчивши матеріали у справі та проаналізувавши відповідне законодавство, Суд дійшов висновку про те, що даний договір є недійсним, із тієї причини, що шлюбний договір, на відміну від інших правочинів майнового характеру, нерозривно пов'язаний з особами його учасників. Шлюбний договір, що був укладений подружжям через своїх представників, суперечить положенням ст. 92 СК України та ч. 2 ст. 238 ЦК України, відповідно до якої представник не може вчиняти правочин, який, згідно з його змістом, може бути вчинений лише особисто тією особою, яку він представляє. Також Верховний Суд ще раз підкреслив, що, відповідно до ст. 92 СК України, шлюбний договір, укладений подружжям через своїх представників, не може вважатися таким, що укладений за волевиявленням самого подружжя [6].

Слід вказати, що укладання шлюбного договору має ряд позитивних моментів, зокрема:

1. Передчасний розподіл майна між подружжям на випадок розлучення. Тобто особи домовляються одразу між собою, кому та що саме дістанеться у разі закінчення їх відносин.
2. Унеможливлене шахрайські дії щодо когось із подружжя. Це є своєрідною гарантією не порушення матеріально-майнового стану особи.
3. Чітка постановка вимог як майнового, так і соціально-побутового характеру спільного життя подружжя. Проте в цьому разі більше переваг надається фінансовому, матеріальному поділу. До соціально-побутових питань часто відносять забезпечення одним із подружжя іншого у разі

неможливості самостійно працювати (інвалідність, догляд за дитиною) [20, с. 62].

У той же час, негативними моментами в укладенні такого договору слід вважати його психологічну сторону, а саме:

1. Завчасне програмування свого життя на можливий розлад і припинення відносин.
2. Образа та пригнічення для тих осіб, хто має менші статки.
3. Маніпулятивний характер [20, с. 62].

Законодавством передбачено, що укладення шлюбних договорів здійснюється виключно за добровільною згодою сторін, тобто жодних обманів, погроз чи залякувань бути не повинно, а інакше це потягне за собою правові наслідки, наприклад визнання договору недійсним. Також забороняється прописувати в договорі положення, які б погіршували матеріальне положення однієї зі сторін. Тож, щоб договір мав юридичну силу, необхідно при його укладенні керуватися чинним законодавством України

Таким чином, в українському законодавстві суб'єктами шлюбного договору є подружжя й особи, які ще фактично не одружились, але подали заяву про реєстрацію шлюбу. Такі особи повинні мати повну цивільну дієздатність, проте за певних умов законодавець надає право на укладання даного правочину і неповнолітнім особам, а також, за методом диспозитивності та положень ст. 71 Цивільного кодексу України, і особам з обмеженою дієздатністю. При цьому, шлюбний договір не може ставити одного з подружжя в надзвичайно не вигідне матеріальне становище, яке є оціночним поняттям та визначається в кожному конкретному випадку із врахуванням усіх обставин справи.

Чинне законодавство України не визнає під час укладання шлюбного договору представництва, зокрема і за довіреністю. ЦК України встановлює загальні правила, які стосуються договору, а СК України регулює саме шлюбний договір і закріплює всі необхідні для нього умови. У роботі

запропоновано врахувати позитивний досвід зарубіжних країн щодо надання права сторонам шлюбного договору укласти такий договір через представника за довіреністю.

### **3.2. Порядок внесення змін до шлюбного договору**

Слід вказати, що обставини життя кожної сім'ї в цілому важко піддаються прогнозуванню і тому сторони повинні мати можливість змінити їх в разі достатніх для цього підстав. Крім того, позбавити подружжя можливості вносити зміни до шлюбного договору є обмеженням права вільно визначати правову долю майна, що буде набуватися в період шлюбу. Тому положення щодо можливості зміни шлюбного договору є важливою правовою засадою захисту прав та інтересів подружжя.

Процес внесення змін, розірвання та відмови від шлюбного договору є подібним до загальноприйнятого процесу зміни, розірвання чи відмови від будь-якого цивільно-правового договору і складається з двох етапів: попереднього та безпосереднього вчинення нотаріального провадження. На підготовчій стадії, після встановлення особи заявника (заявників), нотаріус перевіряє суб'єктивні та об'єктивні підстави, за яких можлива зміна, розірвання чи відмова від шлюбного договору. В разі, коли вони не суперечать нормам закону та відображають вільне волевиявлення сторін, нотаріус переходить до другої стадії нотаріального провадження – їх безпосереднього посвідчення. При цьому змінити шлюбний договір можна або шляхом укладенням додаткового договору, а саме включенням в нього нових умов, коректуванням вже існуючих умов, виключенням окремих пунктів при збереженні договору в цілому, або ж укладенням нового шлюбного договору, який в результаті цього замінить собою існуючий до цього часу шлюбний договір [17].

Слід зазначити, що зміну правовідношення також можна розглядати як спосіб захисту порушених прав (ст. 16 ЦК України) [2].

При здійсненні шлюбного договору сторони можуть захистити свої права шляхом внесення до нього змін (ст. 100 СК України). Зміна умов шлюбного договору здійснюється лише за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або законом (ч. 1 ст. 651 ЦК України). Одностороння зміна умов шлюбного договору не допускається (ч. 1 ст. 100 СК України). Відповідно до ч. 3 ст. 100 СК України на вимогу одного з подружжя шлюбний договір за рішенням суду може бути змінений, якщо цього вимагають його інтереси, інтереси дітей, а також непрацездатних повнолітніх дочки, сина, що мають істотне значення [1].

Тобто в разі недосягнення згоди, а також якщо сторони не можуть досягти взаємної згоди про приведення цього договору у відповідність з істотними обставинами, які відбулися в їхніх сімейних правовідносинах, одностороння зміна шлюбного договору може мати місце за рішенням суду (ч. 2 ст. 652 ЦК України).

Внаслідок аналізу норм чинного законодавства, що регулюють порядок зміни та розірвання договору, в тому числі шлюбного договору, приходимо до висновку, що остаточну відповідь на питання, які підстави слід вважати істотними для можливості ініціювання одним з подружжя питання про зміну чи розірвання шлюбного договору, може дати лише судова практика по розгляду відповідних судових спорів. Проте, враховуючи властивий сучасному сімейному праву принцип диспозитивності, з метою уникнення між подружжям спору про те, чи являються ті чи інші обставини істотними, пропонуємо сторонам в тексті шлюбного договору більш детально визначати договірні підстави для зміни та розірвання шлюбного договору, які б не суперечили нормам чинного законодавства.

Отже, українська модель шлюбного договору щодо внесення до його змісту змін та доповнень є детальною та достатньо гнучкою, оскільки дозволяє сторонам змінити не лише обсяг, але й сутність первинної домовленості подружжя, встановленої шлюбним договором.

Також слід зазначити, що питання про зміну умов шлюбного договору також може розглядатись в судовому порядку. Так, у справі № №318/1889/17 Апеляційний суд Запорізької області розглянув цивільну справу за позовом ОСОБА\_3 до ОСОБА\_1 про розірвання шлюбу та стягнення коштів, за зустрічним позовом ОСОБА\_1 до ОСОБА\_3 про зміну умов шлюбного договору. Відповідно до умов шлюбного договору відповідач взяв на себе обов'язок у разі розірвання шлюбу між ними по сплаті на її користь щомісячно протягом року з часу розірвання шлюбу 20 % будь-яких доходів, але не менше 4-х мінімальних заробітних плат за умови, якщо вони будуть перебувати в зареєстрованому шлюбі щонайменше 2 роки.

Просила розірвати шлюб, після розірвання шлюбу залишити прізвище «ОСОБА\_3», стягнути з відповідача на її користь щомісячно протягом року з часу розірвання шлюбу 20% будь-яких доходів, але не менше 4-х мінімальних заробітних плат відповідно до шлюбного договору, стягнути з відповідача на її користь судовий збір в розмірі 1280,00 грн. В жовтні 2017 року ОСОБА\_1 звернувся до суду з зустрічним позовом до ОСОБА\_3 про зміну умов шлюбного договору. В обґрунтування якого зазначав, що підставою позовних вимог про стягнення з нього 20% будь-яких доходів, але не менше 4 мінімальних заробітних плат позивачка зазначає пункт 3.4 шлюбного договору від 05.09.2007 року. Але з заявленими вимогами стосовно стягнення з нього грошових коштів погодитися не може, вважає, що даний пункт шлюбного договору повинен бути змінений з огляду на наступне. Згідно довідки про заробітну плату, надану ТОВ «Метекс Інвест», розмір його заробітної плати без урахування обов'язкових платежів, за останні 3 місяці склав 9660 гривень, що дорівнює 3 220 гривень за один місяць. Судовим наказом виданим Кам'янсько-Дніпровським районним судом Запорізької області від 18.09.2017 року з нього стягнуто аліменти на утримання неповнолітніх дітей у розмірі 30 % усіх доходів, але не менш ніж 50 % прожиткового мінімуму на особу відповідного року. Загалом він повинен за судовим наказом сплачувати аліменти на суму не менш ніж 1601

гривну 50 коп., що фактично дорівнює 50 % його доходу. Сплата відповідачу суми на утримання не меншої, ніж 4 мінімальні заробітні платні, вважає такою, що ставить одного з подружжя у надзвичайно невідгідне матеріальне становище. З часу припинення фактичних шлюбних відносин, він постійно надає матеріальну допомогу своїй родині. Рішенням Кам'янсько-Дніпровського районного суду Запорізької області від 26 жовтня 2017 року позовну заяву ОСОБА\_3 до ОСОБА\_1 про розірвання шлюбу та стягнення коштів задоволено, а зустрічний позов ОСОБА\_1 до ОСОБА\_3 про зміну умов шлюбного договору залишено без задоволення [8].

При розгляді даної справи судом апеляційної інстанції, було відзначено, що суд обґрунтовано дійшов висновку про відсутність підстав для зміни умов шлюбного договору. Укладаючи шлюбний договір та визначаючи розмір плати на утримання дружини у разі розірвання шлюбу у співвідношенні до мінімальної заробітної плати, ОСОБА\_1 брав на себе певні ризики на випадок зміни мінімального розміру заробітної плати та в момент укладання договору не мав будь-яких законних підстав вважати, що зміна встановленого мінімального розміру заробітної плати не настане. А підписуючи вказаний договір, він надавав згоду саме на такі його умови. До того ж, враховуючи те, що розмір мінімальної заробітної плати з 2007 року підвищувався неодноразово та положення шлюбного договору є обов'язковими для виконання позивачем та відповідачем, сторони протягом всього часу дії шлюбного договору не скористались своїм правом на відмову від шлюбного договору, визнання його недійсним або зміну умов [8].

Підсумовуючи можна зробити висновок, що процес внесення змін, розірвання та відмови від шлюбного договору є подібним до загальноприйнятого процесу зміни, розірвання чи відмови від будь-якого цивільно-правового договору і складається з двох етапів: попереднього та безпосереднього вчинення нотаріального провадження. Змінити умови шлюбного договору можна або шляхом укладенням додаткового договору, а саме включенням в нього нових умов, коректуванням вже існуючих умов,

виключенням окремих пунктів при збереженні договору в цілому, або ж укладенням нового шлюбного договору, який в результаті цього замінить собою існуючий до цього часу шлюбний договір.

### **3.3. Розірвання та визнання недійсним шлюбного договору**

Відповідно до статті 203 ЦК України, зміст правочину не може суперечити цьому Кодексу, іншим актам цивільного законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам. Особа, яка вчиняє правочин, повинна мати необхідний обсяг цивільної дієздатності. Волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати його внутрішній волі. Правочин має вчинятися у формі, встановленій законом. Правочин має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним. Правочин, що вчиняється батьками (усиновлювачами), не може суперечити правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей [2].

Також Цивільним кодексом України встановлені і інші підстави недійсності:

- Стаття 225 ЦК України - вчинення правочину дієздатною фізичною особою, яка у момент його вчинення не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними;
- Стаття 226 ЦК України – вчинення правочину недієздатною фізичною особою;
- Стаття 229 ЦК України – вчинення правочину під впливом помилки;
- Стаття 230 ЦК України – вчинення правочину під впливом обману;
- Стаття 231 ЦК України – вчинення правочину під впливом насильства;
- Стаття 233 ЦК України – вчинення правочину під впливом тяжкої обставини;



- Стаття 234 ЦК України – вчинення правочину без наміру створення правових наслідків, які обумовлювалися цим правочином (фіктивний правочин) [2].

Так, розглянемо на основі судової практики окремі з вищенаведених підстав, на основі яких шлюбний договір визнається недійсним.

Невідповідність умов шлюбного договору вимогам ч. 4 ст. 93 СК України («надзвичайно невігідне матеріальне становище») стала підставою розгляду у справі 755/19197/18 (визнано недійсним пункт шлюбного договору) [7].

Частинами четвертою 93 СК України передбачено обмеження щодо змісту шлюбного договору: по-перше, договір не повинен ставити одного із подружжя у надзвичайно невігідне матеріальне становище порівняно із законодавством [1].

У Постанові Верховного суду у складі колегії суддів Третьої Судової палати Касаційного цивільного суду від 26.02.2020 у справі 755/19197/18 судом касаційної інстанції відзначено, що категорія «надзвичайно невігідне матеріальне становище», вжита у частині четвертій статті 93 СК України, має оціночний характер і підлягає доведенню стороною відповідно до частини третьої статті 12 ЦПК України, та ці докази повинні бути оцінені судом у відповідності до норм цивільного процесуального законодавства. У справі, що переглядалась, встановивши, що за умовами спірного шлюбного договору усе нерухоме та рухоме майно (квартира, житловий будинок, дві земельні ділянки, побутова техніка, кухонне обладнання, меблі, інші речі, що знаходяться у зазначеній нерухомості (п. 4 договору); транспортні засоби, нерухоме та рухоме майно, що підлягає реєстрації, особисті майнові права, які придбані подружжям після укладання шлюбного договору, побутова техніка, меблі, картини, інші речі (п. 5 договору) придбане у шлюбі належить відповідачу, суди першої та апеляційної інстанцій дійшли обґрунтованого висновку що спірними умовами вказаного правочину позивач поставна у надзвичайно невігідне становище порівняно з відповідачем та положеннями

закону. При цьому, оскільки шлюбний договір є видом цивільного договору то, на нього також розповсюджуються положення статті 13 ЦК України щодо добросовісності поведінки, зловживання правом, дотримання моральних засад суспільства тощо. В даному випадку доводи касаційної скарги про те, що договір відповідає вимогам чинного законодавства визнано необґрунтованими, оскільки пункти 4, 5 спірного шлюбного договору суперечать вимогам статей 93, 97 СК України, у зв'язку з тим, що їх зміст ставить ОСОБА\_1 у надзвичайно невігідне матеріальне становище та передбачають перехід права власності на нерухоме майно, яке підлягає державній реєстрації [7].

Однією з інших підстав є те, що зміст договору суперечить законодавству і моральним засадам суспільства. Шлюбний договір має укладатися за умови врахування загальних вимог законодавства щодо змісту договору, а також спеціальної норми, передбаченої в Сімейному кодексі, – неможливість передавати майно, щодо якого обов'язкова державна реєстрація. Так, 22.12.2015 року Ленінський районний суд м. Полтава виніс рішення у справі № 553/2640/15-ц про визнання шлюбного договору частково недійсним. ОСОБА\_1 звернулася з позовом до ОСОБА\_2, посилаючись на те, що такий правочин порушує її права та інтереси. У ході судового засідання встановлено: «Позивач посилався на те, що здійснення виконання п. 1, п. 2 та 3 шлюбного договору порушують її права, але визнала той факт, що кошти на придбання майна надавалися чоловіку його близькими родичами, її особисті кошти не використовувалися. Крім того, ініціатором звернення до суду з цим позовом була її матір. У ході судового засідання відповідач посилався на те, що шлюбний договір був укладений раніше, ніж придбавалось майно на його користь. Кошти на придбання надавалися його близькими родичами і йому необхідно буде їх повернути, до укладення шлюбного договору ніякого майна ними не придбавалося». Отже, суд, встановивши, що права позивача під час укладання шлюбного договору не порушувались, відмовив у задоволенні позову [9].

Слід відзначити, що докази щодо невідповідності шлюбного договору моральним засадам суспільства оцінюються в кожній справі по-різному в сукупності з іншими обставинами. Проте з огляду на те, що договір регулює виключно майнові питання, визнати його нікчемним лише враховуючи цю підставу, буде важко.

Інша підстава, що досить часто застосовується судами - договір було укладено зовсім не з метою отримання його правових наслідків. Це положення найчастіше слугує підставою для визнання судами шлюбного договору недійсним. Адже якщо подружжя уклало договір з метою приховування майна, а не з метою врегулювання своїх майнових відносин, то такий правочин є фіктивним. Здебільшого з позовом до суду про визнання такого договору недійсним звертаються треті особи, права яких порушено внаслідок укладення фіктивного шлюбного договору. Так, 27 вересня 2018 року Приморський районний суд м. Одеси виніс рішення у справі № 522/23757/17, яким задовольнив позов ОСОБА\_1 до ОСОБА\_2 про визнання частково недійсним шлюбного договору. Згідно з матеріалами справи: «ОСОБА\_3 та ОСОБА\_2, перебуваючи у зареєстрованому шлюбі, уклали між собою шлюбний договір, незважаючи на те, що постановою державного виконавця від 13.06.2013 р. відкрито виконавче провадження щодо стягнення з ОСОБА\_3 на користь ОСОБА\_1 значної суми грошей за договорами позики. Позивач, звертаючись до суду з цим позовом, посилався на те, що шлюбний договір, укладений між ОСОБА\_3 та ОСОБА\_2 12.08.2013 року, не був спрямований на реальне настання правових наслідків, які обумовлювались ним, а був спрямований виключно на ухилення від виконання рішення суду про стягнення з ОСОБА\_3 боргу» [10].

Підставою для визнання недійсним шлюбного договору у цій справі стало те, що, оскільки встановлення у шлюбному договорі правового режиму майна подружжя не створює правових наслідків, які обумовлені цим договором, то укладення такого договору не спрямоване на реальне настання правових наслідків, а з іншою завідомо неправомірною метою.

Підсумовуючи, слід зробити висновки, що визнати шлюбний договір недійсним у судовому порядку можна лише за наявності умов, які являються підставами для визнання недійсними будь-яких цивільно-правових правочинів, зменшують обсяг прав дитини передбачені сімейним законодавством України, містять ознаки «кабальної» умови договору.

Розірвання шлюбного договору здійснюється судом за позовом одного з подружжя з підстав, що мають істотне значення, зокрема в разі неможливості його виконання. Під істотним значенням розуміється така зміна обставин, що, якби сторони могли її передбачити, договір не укладався б, або укладався б на інших умовах. При цьому, розірвання шлюбного договору може відбутися і за згодою сторін (ст. 651 ЦК України), а тому з метою врегулювання відносин щодо розірвання шлюбного договору за бажанням сторін в СК України передбачено норму про «відмову від шлюбного договору». Однак, для реалізації цього права, необхідним є відповідне рішення суду або оформлення такої відмови письмовим правочином про розірвання договору.

## ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

За результатами проведеного дослідження, вважаємо за доцільне зробити відповідні висновки та пропозиції, що сформовані відповідно до мети та завдань дослідження:

1. Нині в нашій державі становлення та розвиток інституту шлюбного договору триває з урахуванням позитивного закордонного досвіду. Незважаючи на історичні передумови та досвід західноєвропейських країн, до складу яких у різні часи входили і українські землі, через християнську правову традицію практика укладення майнових угод між подружжям не була розповсюдженою та популярною серед українського населення, адже шлюб, насамперед, сприймався як таїнство, позбавлене матеріального змісту. В радянський період, у силу відсутності інституту приватної власності, нівелювалось значення шлюбного договору, на перших етапах розвитку СРСР він сприймався як засіб встановлення паритету майнових прав чоловіків та жінок. Вперше в Україні інститут шлюбного контракту на законодавчому рівні був врегульований у 1992 році з внесенням доповнень до Кодексу про шлюб та сім'ю статтею 271.

2. На підставі проведеного дослідження законодавства зарубіжних країн виявлено, що, на відміну від українського законодавства, у зарубіжних країнах шлюбний договір виступає регулятором не тільки майнових відносин, а й особистих немайнових відносин між подружжям. Для забезпечення всієї повноти гарантій дотримання захисту особистих немайнових прав та інтересів кожного з подружжя, стимулювання шанобливого ставлення до інституту сім'ї необхідно використовувати позитивний досвід зарубіжних країн у цьому питанні правового регулювання немайнових відносин подружжя.

Українським законодавством не передбачена можливість укладання шлюбного договору через представника за довіреністю, хоча у багатьох випадках це дало б змогу полегшити подружжю укладання шлюбного

договору за відсутності одного з них або коли шлюб потрібно оформити терміново (народження дитини, загроза життю одного із партнерів), а тому доцільним є скористатися досвідом Німеччини щодо можливості укладення шлюбного договору через представника за довіреністю.

3. Враховуючи позитивний досвід США щодо правового регулювання шлюбного договору, з метою більш широкого охоплення інтересів чоловіка та жінки, які збираються укласти шлюб, пропонується скористатися досвідом США в частині закріплення права подружжя на укладення двох видів договорів - «дошлюбного» та «післяшлюбного» в сімейному законодавстві України. Водночас, має місце і необхідність розробки єдиного, систематизованого законодавчого акту, який чітко регламентував би відносини між особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям, на кшталт Єдиного акту шлюбного договору у США.

4. Зроблено висновок, що правовий інститут шлюбного договору є комплексним інститутом сімейного права України з проникненням окремих елементів цивільного права. Шлюбний договір є договором, що регулюється сімейним та цивільним матеріальним правом, є приватно-правовим договором і тісно пов'язаний з сімейно-правовими інститутами шлюбу та сім'ї. За своєю сутністю та правовою природою шлюбний договір є двостороннім, консенсуальним, оплатним чи безоплатним, строковим чи безстроковим правочином, спрямованим на встановлення певного режиму майна подружжя, а також його взаємних майнових прав та обов'язків.

При характеристиці шлюбного договору, з точки зору оплатності, безоплатності, ключове значення має те, чи буде передано однією стороною іншій стороні що-небудь замість о триманого. Якщо таке передання відбудеться, то виникне тип оплатних відносин, якщо ні, то відносин безоплатних.

Запропоновано визначення поняття «шлюбний договір», під яким розуміється домовленість двох осіб (подружжя або осіб, які подали заяву до Державного органу реєстрації актів цивільного стану) про встановлення

майнових прав та обов'язків подружжя щодо а) майна набутого до шлюбу, у період шлюбу або на випадок його розірвання; б) утримання одного із подружжя; в) утримання подружжям (батьками) своїх малолітніх (неповнолітніх) дітей.

5. В українському законодавстві за змістом шлюбний договір спрямований на визначення майнових прав та обов'язків подружжя. В шлюбному договорі може визначатися право власності на майно чоловіка і дружини, що належало їм до шлюбу та набутого за час перебування у шлюбі.

В науці існують різні точки зору щодо включення до змісту шлюбного договору умов про права та обов'язки подружжя немайнового характеру. Для розвитку шанобливого ставлення до інституту сім'ї в Україні та для ефективнішого захисту особистих немайнових прав та інтересів кожного із членів сім'ї в роботі пропонується підтримати позицію тих науковців, які рекомендують внести до спеціального законодавства положення про включення до змісту шлюбного договору умов немайнового характеру. При цьому, логічним є поділ майна подружжя в залежності від поведінки. Тобто частка того з подружжя, який не виконав умови шлюбного договору немайнового характеру буде змінена (в бік зменшення), відповідно частка другого з подружжя, який виконав належним чином умови немайнового характеру, буде збільшена. У випадках виконання належним чином умов шлюбного договору немайнового характеру обома членами подружжя, частки при поділі майна залишаться незмінними. Водночас не можуть передбачатися у договорі будь-які умови, які суперечать правам дитини.

Щодо форми шлюбного договору, вітчизняне законодавство визначає, що шлюбні договори укладаються у письмовій формі і нотаріально посвідчуються.

6. В українському законодавстві суб'єктами шлюбного договору є подружжя й особи, які ще фактично не одружились, але подали заяву про реєстрацію шлюбу. Такі особи повинні мати повну цивільну дієздатність, проте за певних умов законодавець надає право на укладання даного

правочину і неповнолітнім особам, а також, за методом диспозитивності та положень ст. 71 Цивільного кодексу України, особам з обмеженою дієздатністю. При цьому, шлюбний договір не може ставити одного з подружжя в надзвичайно невігідне матеріальне становище, яке є оціночним поняттям та визначається в кожному конкретному випадку із врахуванням усіх обставин справи.

Чинне законодавство України не визнає під час укладання шлюбного договору представництва, зокрема і за довіреністю. ЦК України встановлює загальні правила, які стосуються договору, а СК України регулює саме шлюбний договір і закріплює всі необхідні для нього умови. У роботі запропоновано врахувати позитивний досвід зарубіжних країн щодо надання права сторонам шлюбного договору укладати такий договір через представника за довіреністю.

7. Процес внесення змін, розірвання та відмови від шлюбного договору є подібним до загальноприйнятого процесу зміни, розірвання чи відмови від будь-якого цивільно-правового договору і складається з двох етапів: попереднього та безпосереднього вчинення нотаріального провадження. Змінити умови шлюбного договору можна або шляхом укладенням додаткового договору, а саме включенням в нього нових умов, коректуванням вже існуючих умов, виключенням окремих пунктів при збереженні договору в цілому, або ж укладенням нового шлюбного договору, який в результаті цього замінить собою існуючий до цього часу шлюбний договір.

8. За результатами аналізу норм чинного законодавства та судової практики, зроблено висновок, що визнати шлюбний договір недійсним у судовому порядку можна лише за наявності умов, які виступають підставами для визнання недійсними будь-яких цивільно-правових правочинів, зменшують обсяг прав дитини, передбачених сімейним законодавством, містять ознаки «кабальної» умови договору. Розірвання шлюбного договору здійснюється судом за позовом одного з подружжя з підстав, що мають



істотне значення, зокрема в разі неможливості його виконання. При цьому, розірвання шлюбного договору може відбутися і за згодою сторін (651 ЦК України), а тому з метою врегулювання відносин щодо розірвання шлюбного договору за бажанням сторін в СК України передбачено норму про «відмову від шлюбного договору». Однак, для реалізації цього права необхідним є відповідне рішення суду або оформлення такої відмови письмовим правочином про розірвання договору.

На основі аналізу норм чинного законодавства України, а також наукових джерел та судової практики, сформовано відповідні пропозиції удосконалення чинного законодавства України:

- назву ст.93 «Зміст шлюбного договору» СК України змінити на назву «Поняття та зміст шлюбного договору»;
- у ст. 93 СК України внести зміни та закріпити наступне поняття:  
«Шлюбний договір – це домовленість двох осіб (подружжя або осіб, які подали заяву до Державного органу реєстрації актів цивільного стану) про встановлення майнових прав та обов'язків подружжя щодо а) майна набутого до шлюбу, у період шлюбу або на випадок його розірвання; б) утримання одного із подружжя; в) утримання подружжям (батьками) своїх малолітніх (неповнолітніх) дітей»;
- до ч. 1 ст. 92 СК України внести зміни, виклавши її у такій редакції:  
«Шлюбний договір може бути укладено нареченими, а також подружжям особисто або через представників»;
- у ч.3 ст. 93 СК України заперечну частку «не» виключити;
- статтю 93 СК України доповнити частиною 6 в такій редакції:  
«Шлюбним договором подружжя може регулювати процедуру розпорядження виплатою внаслідок смерті (виплати полісу страхування життя, пенсії, фінансової допомоги на організування похорону та ін..);

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 20.09.2021).
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/435-15> (дата звернення: 20.09.2021).
3. Про Порядок укладання шлюбного контракту: постанова Кабінету Міністрів України від 16.06.1993 № 457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/457-93-%D0%BF#Text> (втратила чинність), (дата звернення: 20.09.2021).
4. Про Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text> (дата звернення: 20.09.2021).
5. Постанова Верховного суду у складі колегії суддів Третьої Судової палати Касаційного цивільного суду від 26 лютого 2020 р. № 755/19197/18. URL: [https://verdictum.ligazakon.net/document/88016384?utm\\_source=biz.ligazakon.net&utm\\_medium=news&utm\\_content=bizpress05&\\_ga=2.250434948.347298259.1632137104-803196234.1627974913](https://verdictum.ligazakon.net/document/88016384?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress05&_ga=2.250434948.347298259.1632137104-803196234.1627974913) (дата звернення: 20.09.2021).
6. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 25 вересня 2019 р. по справі № 757/10715/17-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85174248> (дата звернення: 20.09.2021).
7. Постанова Верховного суду у складі колегії суддів Третьої Судової палати Касаційного цивільного суду від 26.02.2020 у справі 755/19197/18. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/88016384> (дата

звернення: 20.09.2021).

8. Постанова Апеляційного суду Запорізької області від 21.08.2018 у справі № №318/1889/17. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/76064757/> (дата звернення: 28.09.2021).

9. Рішення Ленінського районного суду м. Полтава від 22.12.2015 року у справі № 553/2640/15-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/55666340> (дата звернення: 28.09.2021).

10. Рішення Приморського районного суду м. Одеси від 27 вересня 2018 року у справі № 522/23757/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77838799> (дата звернення: 29.09.2021).

11. Байрачна М. І. Загальна характеристика особистих немайнових прав подружжя. *Право і суспільство*. 2019. № 2 (Частина 2). С. 48-52.

12. Байрачна М. І. Права та обов'язки подружжя за Сімейним кодексом України. Дис. докт.філ. в галузі знань 081 «Право». Харків, 2020. 193 с.

13. Байрачна М. І. Правова природа шлюбного договору. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія «Юридичні науки». 2019. Том 30 (69). № 3. С. 45-51.

14. Белов Д. М. Деякі проблеми укладення шлюбного договору. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. № 33(1). С. 148-151.

15. Бирилюк О.М. Формування шлюбу в київській русі: норми звичаєвого та церковного права. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/23639/9-Burylyuk.pdf?sequence=1> (дата звернення: 20.09.2021).

16. Ватрас В. А. До питання про договір як джерело сімейного права України та інших держав. *Університетські наукові записки*. 2019. №3. с. 108-119.

17. Гаро Г. Виконання, зміна та припинення шлюбного договору. URL: <https://garo.law/uk> (дата звернення: 20.09.2021).

18. Горбатко Ю.О., Кобзева Т.А. Шлюбний договір як спосіб уникнення розлучень. Діяльність органів публічної влади щодо забезпечення стабільності та безпеки суспільства : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 21–22 травня 2015 р. Суми : СумДУ, 2015. С. 291–293.
19. Горобченко Ю. Ю. Правова природа шлюбного договору в цивільному законодавстві України. *Часопис цивілістики*. 2016. №. 21. С. 48–51.
20. Гриняк А. Окремі аспекти укладення шлюбного договору за цивільним та сімейним законодавством України. *Історико-правовий часопис*. 2014. № 2 (4). С. 59–64.
21. Дорошенко Л. М. Деякі аспекти укладання шлюбного договору. *Форум права*. 2013. № 4. URL: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP\\_index.htm\\_2013\\_4\\_18.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_4_18.pdf) (дата звернення: 20.09.2021).
22. Дудорова К.Б. Шлюбний договір: питання вдосконалення законодавства. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. № 4. С. 73–77.
23. Дутко А. О. Договір як регулятор сімейних відносин: особливості конструкції. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 3. С. 135–142.
24. Дутко А.О. Поняття та правова природа шлюбного договору. URL: [http://science2016.lp.edu.ua/sites/default/files/Full\\_text\\_of\\_%20papers/vnulpurn\\_2016\\_837\\_31.pdf](http://science2016.lp.edu.ua/sites/default/files/Full_text_of_%20papers/vnulpurn_2016_837_31.pdf) (дата звернення: 21.09.2021).
25. Закон про сім'ю. URL: [https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ruseadused%D0%97%D0%90%D0%9A%D0%9E%D0%9D%20%D0%9E%20%D0%A1%D0%95%D0%9C%D0%AC%D0%95\\_01.05.2015.pdf](https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ruseadused%D0%97%D0%90%D0%9A%D0%9E%D0%9D%20%D0%9E%20%D0%A1%D0%95%D0%9C%D0%AC%D0%95_01.05.2015.pdf) (дата звернення: 20.09.2021).
26. Єніна Л. В. Поняття та сутність шлюбного договору в Україні. *Suprematia Dreptului = Верховенство Права: междунар. науч. журн.* 2018. №

1. С. 155-158.

27. Жилінкова І. Концепція шлюбного договору за новим Сімейним кодексом України. URL:

<https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/4641?locale=en> (дата звернення: 22.09.2021).

28. Казарян К.А. Інститут шлюбного договору в англосаксонській та континентальній правових сім'ях. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2013. № 1062. Вип. 14. С. 268–271.

29. Казарян, К.А. Шлюбний договір у міжнародному приватному праві. дис. канд. юр. наук : 12.00.03. Харків, 2016. 199 с.

30. Калітенко О.М. Щодо необхідності розширення предмета шлюбного договору: постановка проблеми. *Актуальні проблеми держави і права*. 2021. № 58. С. 301–308.

31. Кидалова А. Щодо умов укладання шлюбу: проблемні питання. URL: [http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/elcat/new/detail.php3?doc\\_id=780253](http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/elcat/new/detail.php3?doc_id=780253) (дата звернення: 12.10.2021).

32. Корнієнко М. Особливості укладення шлюбного договору. URL: [https://www.asterslaw.com/ua/press\\_center/publications/marriage\\_contract\\_signing\\_in\\_ukraine\\_legal\\_nuances/](https://www.asterslaw.com/ua/press_center/publications/marriage_contract_signing_in_ukraine_legal_nuances/) (дата звернення: 22.10.2021).

33. Куценко С. Деталі оформлення шлюбного договору. URL: <http://www.nusta.edu.ua/> (дата звернення: 22.09.2021).

34. Кушнір С. Шлюбний договір: від витоків до сьогодення. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/simeyne-pravo/shlyubniy-dogovir-vid-vitokiv-do-sogodennya.html> (дата звернення: 20.09.2021).

35. Липець Л. В. Шлюбний договір в Україні і в світі: порівняльні аспекти шлюбного і трудового договорів, а також шлюбних договорів в Україні і в США. *Юридична наука*. 2015. № 8. С. 27-41.

36. Маланчук Т.В. Інститут шлюбного договору в Україні: перспективи удосконалення та зарубіжний досвід правового регулювання. *Молодий вчений*. 2018. № 5 (57). С. 620-62.

37. Менджул М. В. Основні засади регулювання сімейних відносин у США. Південноукраїнський правничий часопис. 2018. № 4, Ч. 1. С. 123–126.
38. Менджул М.В. Сутнісні ознаки принципів сімейного права. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2019. №. 58, Т. 1. С. 128–131
39. Менджул М. В. Теоретичні проблеми дії принципів сімейного права: дис.... Д-ра юридических наук: 12.00.03. Харків, 2020. 544 с .
40. Озель І. В. Договірні засади шлюбних відносин в історії українського права (X – перша половина XVII ст.). *Часопис Київськ. ун-ту права*. 2013. № 3. С. 41–43.
41. Олійник О.С. Особливості правового регулювання інституту шлюбного договору в Німеччині. URL: [nbuv.gov.ua > j-pdf > arpchzu\\_2009\\_21\\_7](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/arpvchzu_2009_21_7) (дата звернення: 20.09.2021).
42. Олійник О. С. Шлюбний договір: порівняльно-правовий аналіз законодавства різних правових систем : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / О. С. Олійник. Київ, 2009. 23 с.
43. Петrenchенко С. А. Актуальні аспекти укладення та розірвання шлюбного договору в Україні: історія та сучасність. *Форум права*. 2014. № 3. С. 290–295.
44. Письменна О. П. Теоретичні аспекти правової природи шлюбного договору. *Правові новели*. 2020. №.10. С. 108-114.
45. Поклонська О.Ю. Інститут шлюбного договору в правовій системі України та США: окремі засади правового регулювання. URL: <http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/2245/1/23.pdf> (дата звернення: 12.10.2021).
46. Пряміцин В.Ю. Особливості укладання шлюбного договору в Україні та США: переваги й недоліки. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2020. № 1. С. 55-58.

47. Радченко Л.І. Шлюбний договір в іноземних правопорядках: окремі засади правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №9. С. 9-14.
48. Розгон О.В. Договори у сімейному праві України [Текст]: монографія / О. В. Розгон. Київ: Ін Юре, 2018. 301с.
49. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України. Науково-практичний коментар. Київ: Ін-юре, 2003. 532 с.
50. Ромовська З.В. Українське сімейне право : [підручн.]. Київ : Правова єдність, 2009. 500 с.
51. Самілик Л.О. Особливості нотаріального посвідчення шлюбного договору. URL: [http://lsej.org.ua/6\\_2014/14.pdf](http://lsej.org.ua/6_2014/14.pdf) (дата звернення: 12.10.2021).
52. Самілик Л. О. Шлюбний договір в Україні: актуальні питання розірвання та визнання недійсним. *Право та державне управління*. 2019. № 3 (36). Т. 1. С. 79–84.
53. Сафончик О.І. Питання шлюбно-сімейних правовідносин на шляху до євроінтеграції (Problematic issues of marriage and family legal relations on the path of European antegration). *Visegrad Journal on human rights*. 2017. Вн. 1/1. Р. 107–111.
54. Сафончик О. І. Шлюбні правовідносини в Україні: теорія и практика: дис.... Д-ра юридических наук: 12.00.03. Одеса, 2018. 480 с.
55. Сафончик О І. Шлюбний договір і ІТ: проблемні питання застосування. *Часопис цивілістики: наук.-практ. журн. НУ «Одеська юридична академія»*. Одеса: Фенікс, 2018. Вип. 26. С. 83-87.
56. Середницька І.А. Особливості шлюбного договору як цивільно-правової угоди між чоловіком та дружиною. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 4. С. 104-105.
57. Сімейний кодекс Техасу. URL: <https://statutes.capitol.texas.gov/Docs/FA/htm/FA.4.htm> (дата звернення: 20.09.2021).
58. Соболев В.П. Шлюбний договір: зарубіжний досвід і перспективи

його запозичення в законодавство України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №6. С. 82-84.

59. Ульяненко О. О. Шлюбний договір в сімейному праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / О. О. Ульяненко. Київ, 2003. 185 с.

60. Циверенко Г. П. Шлюбний договір: українська сучасність. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. 2013. № 1. С. 63-67.

61. Цивільний кодекс Франції (Кодекс Наполеона) від 21.03.1804. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2017/9/8.pdf> (дата звернення: 20.09.2021).

62. Чеховська І. В. Право на укладання шлюбного договору. *Юрид. наук. електрон. журн. Запоріж. нац. ун-т*. 2020. № 2. С. 144-147.

63. Шевчук Л.В. Представник, як третя особа у шлюбному договорі. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права*. 2020. №10. с. 164-168.

64. Шишка І. Р. Договір на маркетингові дослідження: дис. канд. ... юрид. наук: 12.00.03. Київ:НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2010. С. 130.

65. Штика В. Шлюбний договір: теорія та судова практика. URL: <https://blog.liga.net/user/vshtyka/article/36394> (дата звернення: 20.09.2021).

66. Щербинін С. В. «Жіноче право» у контексті давньоруської звичаєво-правової культури. *Вісник Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв*. 2013. № 4. С. 105–109.

67. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) (inder Fassungvom 20. Juli 2017). URL:: [http://www.wipo.int/wipolex/ru/text.jsp?file\\_id=468855](http://www.wipo.int/wipolex/ru/text.jsp?file_id=468855) (дата звернення: 20.09.2021).

68. Civil code : Act № 89 of April 27, 1896. URL: <http://www.moj.go.jp/content/000056024.pdf> (Last accessed: 21.09.2021).

69. Civil Code of the Republic of Lithuania, of July 18, 2000, Law No. VIII-1864 (Lastamen dedon April 12, 2011, No XI-1312). URL:



<http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=8191> (дата звернення: 20.09.2021).

70. Kathryn J. Murphy Goranson Bain Ausley, PLLC Dallas, Plano, and Austin : MARITAL PROPERTY AGREEMENTS. URL: <https://www.gbfamilylaw.com/wp-content/uploads/2019/02/Marital-Property-Agreements.New-Frontiers.2018.pdf> (дата звернення: 20.09.2021).